

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Механізм виведення неплатоспроможних банків з ринку

Студентки 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «управління банківським бізнесом»

Щербі
Наталії
Володимирівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Еркес Олена
Євгенівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2021

Київський національний торговельно-економічний університет

Факультет фінансів та обліку
 Кафедра банківської справи
 Освітній ступінь магістр
 Спеціальність Фінанси, банківська справа та страхування
 Спеціалізація Управління банківським бізнесом

Затверджую
 Зав. кафедри _____

« ____ » _____ 20__ р.

Завдання на випускню кваліфікаційну роботу (проект) студентові Щербі Наталії Володимирівні (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)
 Механізм виведення неплатоспроможних банків з ринку
 Затверджена наказом КНТЕУ від « ____ » _____ 20__ р. № _____
2. Строк здачі студентом закінченого роботи (проекту) _____
3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)
Мета роботи (проекту) – дослідження механізму виведення банків з вітчизняного ринку та розробка пропозицій щодо напрямів його удосконалення
Об'єкт дослідження – неплатоспроможні банки, що виводяться з ринку
Предмет дослідження - теоретичні та методичні засади виведення неплатоспроможних банків з ринку
4. Консультанти по роботі (проекту) із зазначенням розділів, за якими здійснюється консультування:

Розділ	Консультант (прізвище, ініціали)	Підпис, дата	
		Завдання видано	Завдання виконано

5. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

Розділ 1. Теоретичні засади механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Розділ 2. Дослідження механізму виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку

2.1 Дослідження тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку.

2.2. Аналіз причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку.

Розділ 3. Напрями удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку

3.1 Удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку.

3.2 Іноземний досвід виведення неплатоспроможних банків з ринку

Висновки та пропозиції

Список джерел

Додатки

6. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	Узгодження плану та завдання	До 24.12.2020	
2	Подання статті на кафедру	До 01.03.2021	
3	Вступ, розділ 1	До 20.04.2021	
4	Розділ 2, Розділ 3, Висновки	До 22.06.2021	
5	Подання роботи на кафедру	До 10.09.2021	
6	Попередній захист робіт	До 12.10.2021	
7	Подання завершеної роботи та електронної версії в ПДФ-форматі	До 02.11.2021	

7. Дата видачі завдання « » 20 р.

8. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Еркес Олена Євгенівна

(*прізвище, ініціали, підпис*)

9. Гарант освітньої програми _____

(*прізвище, ініціали, підпис*)

10. Завдання прийняв до виконання студент Щерба Наталія Володимирівна

(*прізвище, ініціали, підпис*)

11. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Випускна кваліфікаційна робота студентки Щерби Н.В. присвячена актуальній на сьогодні тему «Механізм виведення неплатоспроможних банків з ринку». Робота виконана відповідно до затвердженого плану.

За змістом робота розкриває тему дослідження, зокрема автор досліджує теоретичні засади механізму виведення банків з вітчизняного ринку, а також досліджує сучасні тенденції, причини та наслідки виведення банків з ринку. Позаяк робота містить і певні недоліки, серед яких можна виділити досить поверхневе дослідження та аналіз ключових показників діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, які характеризують процес виведення банків з ринку, а також не достатньо обґрунтованими залишаються визначені автором напрями удосконалення діючого механізму виведення банків з ринку та пропозиції щодо адаптації зарубіжного досвіду виведення банків з ринку.

Позаяк випускна кваліфікаційна робота є завершеним дослідженням, містить необхідні висновки, проілюстрована достатньою кількістю графічних елементів.

В цілому, випускна кваліфікаційна робота студентки Щерби Н.В. відповідає діючим вимогам та може бути рекомендована до проходження захисту в Екзаменаційній комісії.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту) _____
(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист _____
(ПІБ, підпис, дата)

12. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу (проект)

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студента _____
(прізвище, ініціали)
може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми _____
(прізвище, ініціали, підпис)

Завідувач кафедри _____
(підпис, прізвище, ініціали)

« _____ » 20 _____ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З РИНКУ	6
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ	17
2.1 Дослідження тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку	3 17
2.2. Аналіз причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку	3 25
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З РИНКУ	34
3.1. Удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку	34
3.2. Іноземний досвід виведення неплатоспроможних банків з ринку	39
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Протягом 2014-2015 рр. в банківській системі України спостерігалася системна криза втрати платоспроможності значної кількості банківських установ, в результаті цього відбулося структурне розбалансування фінансової системи, а рівень довіри населення до банківської системи значно впав в результаті значної кількості банкрутств великих та дрібних банків. В 2013 р. на банківському ринку України функціонувало понад 180 банків, зараз діє близько 70, тобто фактично з ринку банківського бізнесу України різними шляхами пішло близько 110 банків. При цьому понад 70 банків з числа виведених з ринку мали проблеми з фінансовим станом та рівнем виконання обов'язкових економічних нормативів.

Проблематику виведення неплатоспроможних банків з ринку досліджувала значна кількість науковців, зокрема, Базадзе К.М. [2], Васілін Є. М. [4], Заруцька О. П. [11], Івасів І. Б. [12], Коваленко В.В., Гайдукович Д.С [13] та інші. В той же час актуальним залишається дослідження механізму та причинно-наслідкових зв'язків процесу виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Метою роботи є дослідження механізму виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку та розробка пропозицій щодо напрямів його удосконалення.

Відповідно до мети роботи визначені **завдання** дослідження:

- дослідити теоретичні засади механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку;
- провести дослідження тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку;
- здійснити аналіз причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку;

- визначити напрями удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку;
- узагальнити іноземний досвід виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Об'єктом дослідження є неплатоспроможні банки, що виводяться з ринку.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні засади виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Методи дослідження. В рамках роботи використано наступні методи наукового дослідження: аналізу та синтезу – при дослідженні теоретичних засад механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку; індукції та дедукції – при дослідженні причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку; узагальнення та систематизації – при дослідженні іноземного досвіду виведення неплатоспроможних банків з ринку; групування – при дослідженні напрямків удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку; статистичного аналізу – при дослідженні тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку; прогнозування – при визначенні потенціалу коригування механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі акти (закони, положення, інструкції стосовно механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку), праці вітчизняних науковців та практиків в даній сфері, аналітичні і статистичні дані про неплатоспроможні банки, звіти державних регуляторів, інформація про дану сферу в закордонній літературі.

Практичне значення одержаних результатів. Результати роботи полягають в можливості використання її висновків та пропозицій для оптимізації процесу виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Результати роботи було апробовано у формі наукової статті «Нормативно-правові засади виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку», що була опублікована у збірнику наукових статей студентів «Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів» Київського національного торговельно-економічного університету за ред. Шульги Н.П., КНТЕУ, 2021 р. – С. 281-286.

Структура роботи. Структурно робота включає вступ, три розділи, висновки та пропозиції, список використаних джерел, додатки. Обсяг роботи - 54 сторінок. В роботі представлено 17 рисунків, 4 таблиці та використано 49 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З РИНКУ

Ключовими нормативними актами, що визначають порядок виведення неплатоспроможних банків з ринку, є відповідне профільне Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку від 05.07.2012 р. № 2 [24], Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [7-9].

Погіршення фінансового стану банку та порушення ним нормативних вимог стосовно капіталізації або виконання економічних нормативів може стати причиною виведення банків з ринку. Головним ініціатором даного виведення виступає регулятор в особі НБУ.

Метою управління проблемними та неплатоспроможними банками зі сторони НБУ є стабілізація фінансового стану банку, скорочення ризиків банківської турбулентності та збереження рівня довіри населення як ключових вкладників депозитних ресурсів, відновлення платоспроможності банку. Головними інструментами управління проблемними та неплатоспроможними банками зі сторони НБУ є запровадження тимчасової адміністрації або передача банку з його активами в управління Фондом гарантування вкладів.

Белінська Г. В., Васілін Є. М., Заруцька О. П. [3, 4, 10] вказували на потенціал розвитку практики та механізмів виведення банків, які стали неплатоспроможними, з ринку через прискорення існуючих процедур в хронологічних термінах.

Краглевич В. В., Кришевич О. В., Рощина І. О. [15-17] вказували на потребу наділення НБУ як головного банківського регулятора новими регулюючими функціями такими як проведення стрес-тестування, так і

імплементатії його рішень стосовно банків, які стали неплатоспроможними, і мають високі шанси до ліквідації через виведення з ринку.

Механізм виведення банків з ринку передбачає їх поділ на банки, які припинили банківську діяльність та банки, які перебувають у стадії ліквідації. Зокрема, банки у стадії ліквідації поділяються на банки, ініціація ліквідації яких прийнята НБУ або Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, а банки, які припиняють діяльність в сфері надання банківських послуг поділені на банки, які самостійно прийняли рішення про припинення банківського бізнесу, а також на ліквідовані за рішення власників або на основі згоди НБУ.

Ключові ознаки неплатоспроможності банку за законодавчими вимогами можна навести на рис. 1.1.

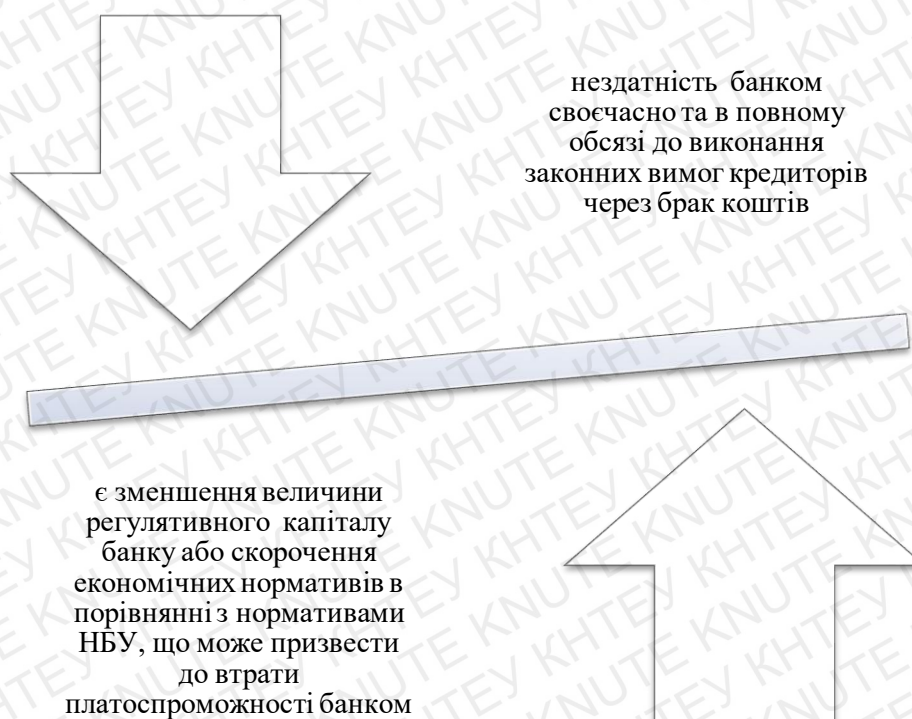

Рис. 1.1. Ключові ознаки неплатоспроможності банку [7]

Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає, що «неплатоспроможний банк - банк, щодо якого Національний банк України прийняв рішення про віднесення до категорії неплатоспроможних у порядку,

передбаченому Законом України» [7]. В Положенні про виведення неплатоспроможного банку з ринку від 05.07.2012 № 2 вказано, що «Виведення неплатоспроможного банку з ринку - заходи, які здійснює Фонд стосовно банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, щодо виведення його з ринку одним із способів, визначених статтею 39 Закону» [24]. Наведені ключові ознаки неплатоспроможності банку включають як загальну неплатоспроможність, так і неплатоспроможність банку в результаті невідповідності окремим параметрам регулятора.

Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» дає визначення поняття проблемного банку як «банку, що відповідає хоча б одному з таких критеріїв:

- 1) банк, що допустив зменшення розміру регулятивного капіталу та/або нормативів капіталу банку, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами НБУ, на 10 і більше % протягом 1 звітного місяця;
- 2) банк, що не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав 5 і більше робочих днів тому;
- 3) системне порушення банком законодавства, яке регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
- 4) банк, що порушив вимоги законодавства щодо порядку подання і/або оприлюднення звітності, в тому числі подав НБУ і/або оприлюднив недостовірну звітність, яке призвело до суттєвого викривлення показників фінансового стану банку;
- 5) систематичне незабезпечення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками, яке створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку» [9].

Проблемність банку визначається НБУ за одним з 3 критеріїв (рис. 1.2). Дані критерії максимально формалізують процес та стан проблемності банку з урахуванням точності та термінів подання банківської звітності та стану виконання банківських нормативів.

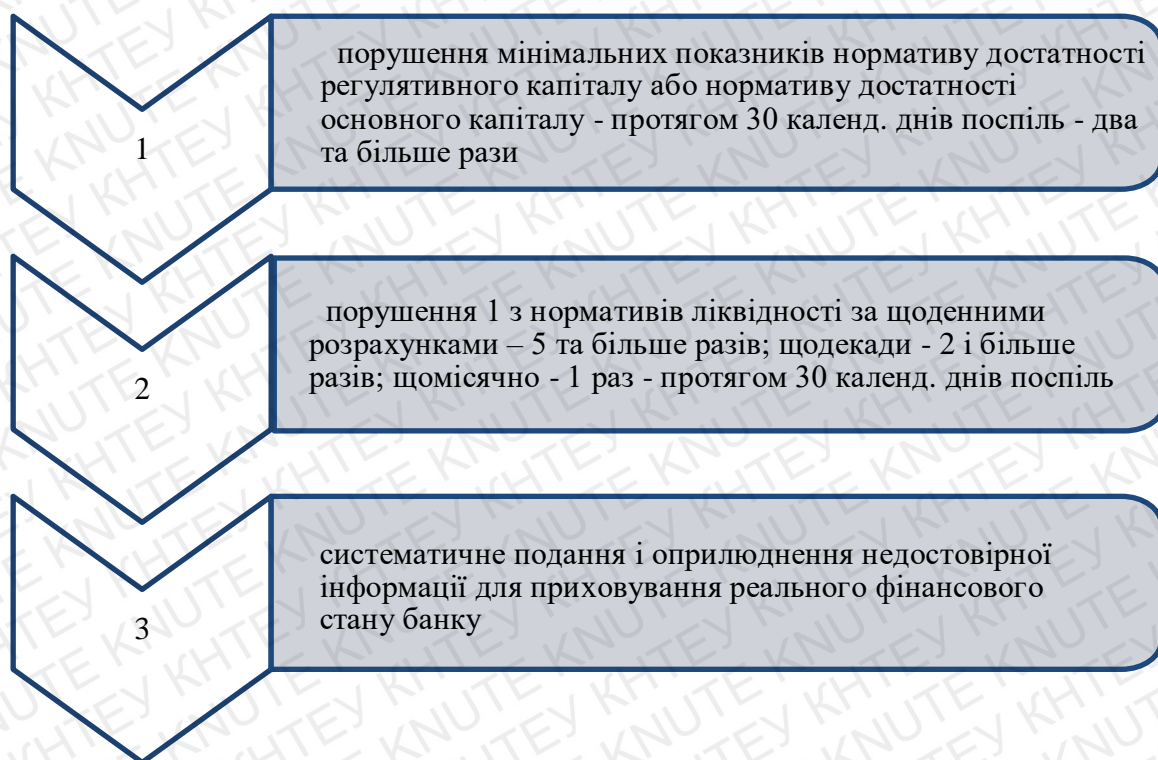

Рис. 1.2. Критерії віднесення банку до категорії проблемних [24]

Критерії віднесення банку до категорії проблемних віднесено до табл.1.1.

Таблиця 1.1

Критерії віднесення банку до категорії проблемних та неплатоспроможних [24]

Поняття	Критерії віднесення
Проблемний банк	• банк протягом 30 календарних днів поспіль допустив порушення мінімального значення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу та/або нормативу достатності основного капіталу, встановленого нормативно-правовими актами Національного банку України, що розраховується щодаки - два і більше разів; • банк протягом 30 календарних днів поспіль допустив порушення значення хоча б одного з нормативів ліквідності нижче мінімальних нормативних значень, встановлених нормативно-правовими актами Національного банку України, що розраховуються: а) банк протягом 30 календарних днів поспіль допустив порушення значення хоча б одного з нормативів ліквідності нижче мінімальних нормативних значень, встановлених нормативно-правовими актами Національного банку України, що розраховуються б) щодаки - два і більше разів; в) щомісячно - один раз; • систематичне подання та/або оприлюднення недостовірної інформації або звітності з метою приховування реального фінансового стану банку, у тому числі щодо операцій із пов'язаними з банком особами.
Неплатоспроможний банк	• якщо банк не виконав у встановлений договором або визначений законодавством України строк свої зобов'язання перед вкладниками та іншими кредиторами через недостатність коштів; • повторного виникнення підстав, з яких банк було віднесено до категорії проблемних, якщо такі підстави виникли протягом 60 днів з дня прийняття Національним банком України рішення про визнання діяльності банку, віднесеного до категорії проблемних, такою, що відповідає законодавству. Положення цієї частини не обмежують право або обов'язок Національного банку України протягом зазначеного строку прийняти рішення про віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних з інших підстав.

Визнання проблемного банку вимагає відповідних дій як зі сторони менеджменту такого банку, так і зі сторони регулятора, тому особливості банківської діяльності після визначення банку проблемним наведені на рис. 1.3.

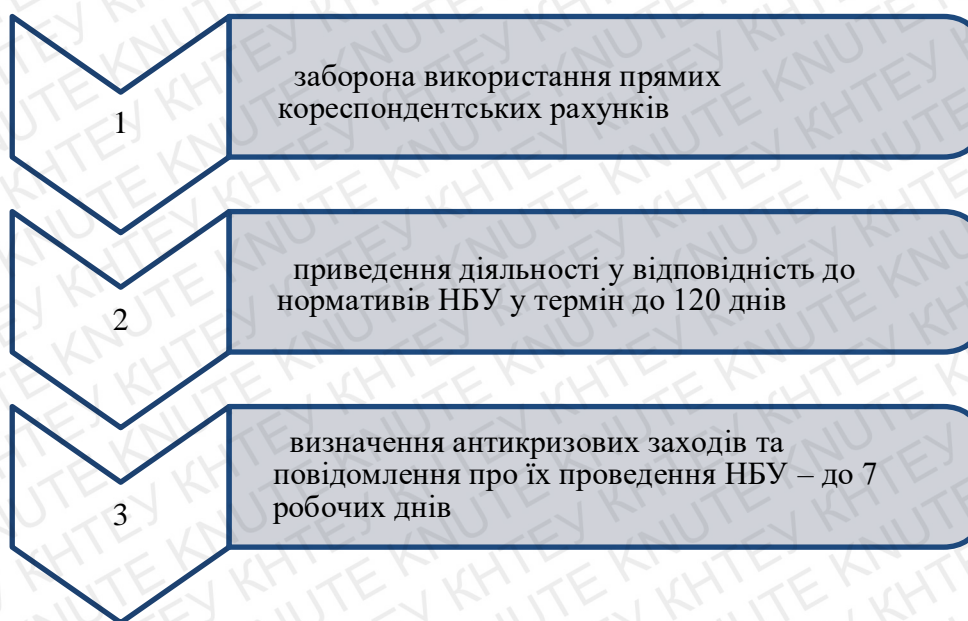

Рис. 1.3. Особливості банківської діяльності після визнання банку проблемним [24]

З позиції регулятора визначені особливості банківської діяльності після визначення банку проблемним дозволяють максимально зменшити ризик подальшого погіршення фінансового стану банку з метою мінімізації випадків переведення даного банку до категорії неплатоспроможних. Проте у випадку подальшого погіршення фінансового стану банку в НБУ визначено 4 критерії віднесення його до складу неплатоспроможних, при цьому для такого віднесення достатньо діагностики хоча б 1 з 4 критеріїв неплатоспроможності (рис. 1.4).

Слід відмітити, що під неплатоспроможним банком слід розуміти банк, який не здатний відповідати вимогам національного законодавства після його підведення до категорії проблемним з часовим лагом в понад 180 календарних днів після визнання його проблемності, а також банк, який зменшив регулятивний капітал або банківські нормативи якого виконані на 1/3 від мінімального законодавчого рівня; банк, який не здатний протягом 10 та більше

робочих днів поспіль виконувати власні зобов'язання перед вкладниками і кредиторами на 10 % та більше [24].

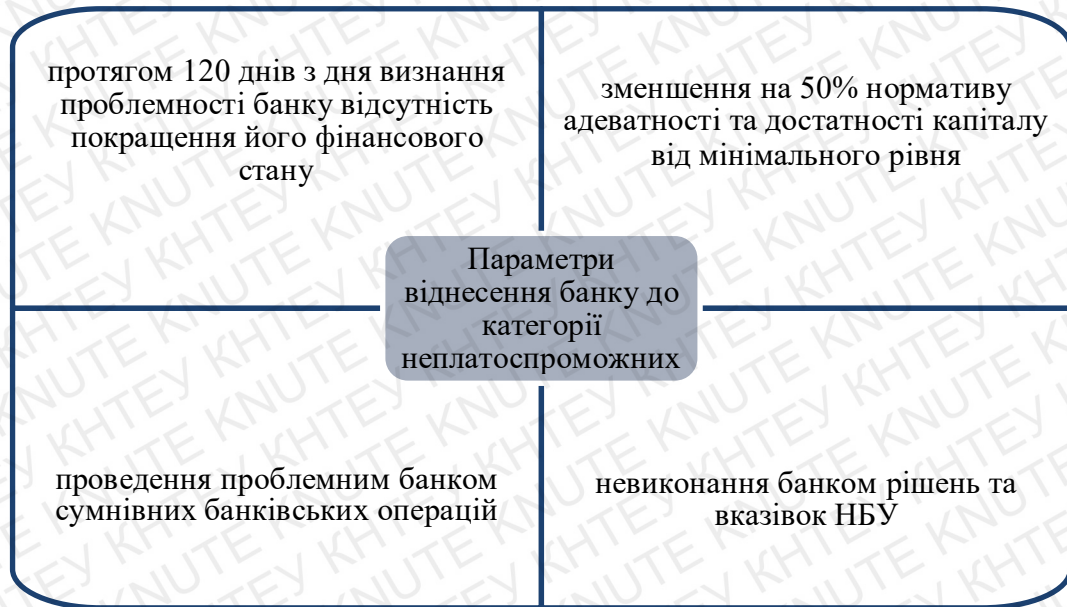

Рис. 1.4. Параметри віднесення банку до неплатоспроможних банків згідно вітчизняного законодавством [24]

Головними елементами механізму виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку є підготовка, затвердження і реалізація планів щодо врегулювання, яке було розроблено на базі найменш витратного способу для Фонду гарантування вкладів фізичних осіб виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку.

Процес виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку передбачає систему заходів, що проводить Фонд гарантування вкладів відносно банківських установ, які були віднесені до категорії неплатоспроможних за наведеними вище групами критеріїв.

Ст. 76 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [7] свідчить про неможливість зупинення процедури виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку навіть у випадку визнання протиправним рішення НБУ або Фонду гарантування вкладів стосовно віднесення банку до неплатоспроможного та ініціації процедури його виведення з ринку.

Процес виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку починається з подачі Фондом гарантування вкладників до НБУ пропозиції про відкликання ліцензії на надання банківських послуг.

Наступним етапом процесу виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку є прийняття НБУ рішення про відкликання ліцензії на надання банківських послуг, яке отримує Фонд гарантування вкладів, після чого починається процедура ліквідації банківської установи. Фонд гарантування вкладів визначає уповноважених осіб-ліквідаторів проблемного банку. Після цього Фонд гарантування вкладів передає рішення про початок ліквідації неплатоспроможного банку до менеджменту фінансової установи [7].

При визначенні уповноваженого ліквідатора передбачено певні обмеження стосовно його професійного рівня та діяльності, а саме – кваліфікаційні вимоги, критерії відсутності конфліктів інтересів, професійні вміння та навички, попередній досвід участі у ліквідації банківських установ. [9].

Після прийняття рішення про відповідального ліквідатора на наступний робочий день він розміщує в усіх банківських відділеннях та на сайті банку інформацію про початок ліквідації банку, а також в урядових виданнях – «Голос України» і/ або «Урядовий кур'єр». Протягом наступних 30 робочих днів з дня відкликання банківської ліцензії та публікації даних про початок ліквідації банку всі кредитори і вкладниками банку мають право визначити та обґрунтувати свої вимоги до банку [24].

Процедура виведення банку з ринку шляхом ліквідації передбачає зупинення повноважень менеджменту банку, завершення технологічних циклів банківських операцій, нарахування відсотків, процесів, комісій та штрафів за активними операціями зупиняється у договірному порядку, закінчується термін реалізації грошових зобов'язань неплатоспроможного банку відносно сплати податків та обов'язкових зборів, закінчується правова природа правочинів, як стосуються відчуження майна банку, втрачаються публічні обтяження на

розпорядження його активами [24]. Загальний алгоритм виведення неплатоспроможного банку з ринку узагальнено на рис. 1.5.

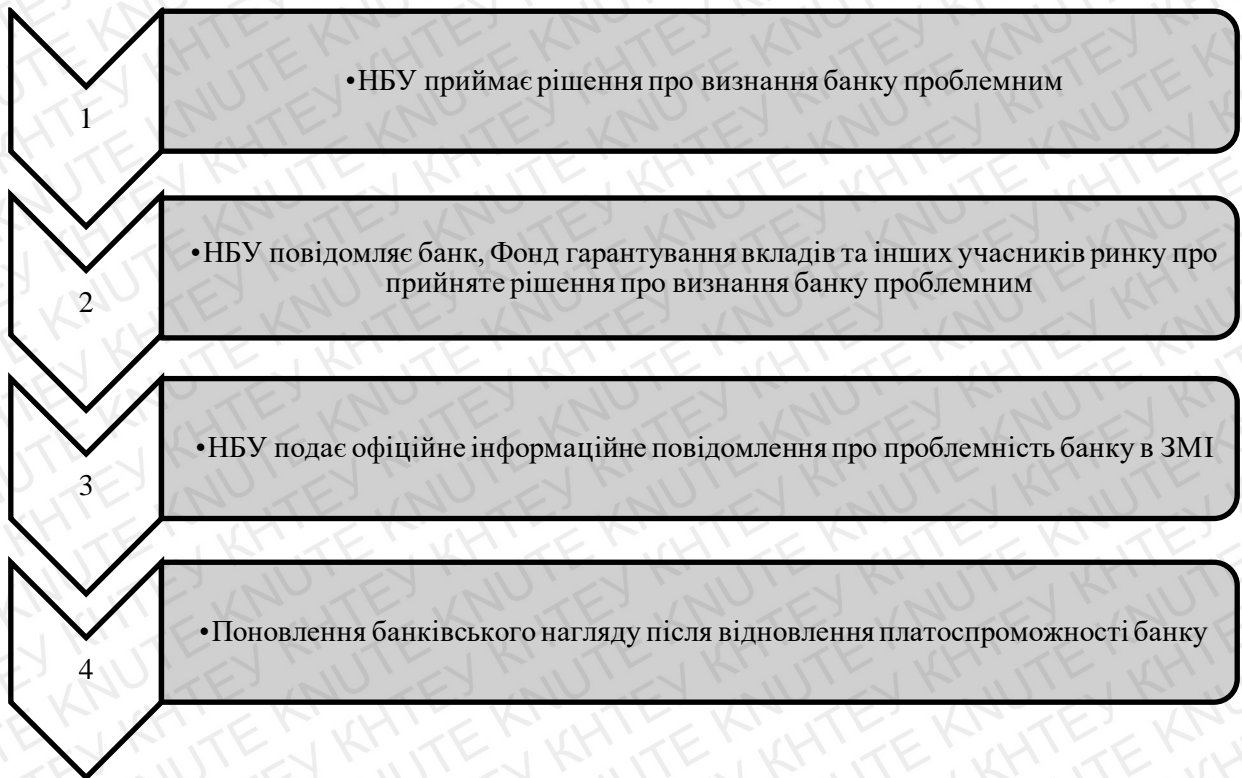

Рис. 1.5. Загальний алгоритм виведення неплатоспроможного банку з ринку [38]

Законодавством передбачено 15 календарних днів на передачу бухгалтерської, управлінської та статистичної звітності та документів від керівників або уповноважених ліквідаторів. Саме на Фонд гарантування вкладів або ліквідатора покладається вся повнота відповідальності по виведенню установи з ринку з мінімальними втратами для майна неплатоспроможного банку, Фонду гарантування вкладів, вкладників та банківської системи загалом. Кінцевий терміном ліквідації банку і відповідної роботи Фонду гарантування вкладів є дата внесення в реєстр про державну реєстрацію інформації про ліквідацію банків [24].

Ліквідатор інформує про закінчення процедури ліквідації як кредиторів та вкладників банку, так і уповноважені державні органи – НБУ, НКЦПФР, Державну фіскальну службу та Державну службу фінансового моніторингу [8].

В рамках процедури виведення банку з ринку уповноважений ліквідатор в 60-денних термін інформує всіх клієнтів банку про потребу вилучення цінностей в 30 денний термін з моменту отримання такого повідомлення. Всі цінності передаються клієнтам на основі відповідних заяв та актів приймання-передачі активів [24].

При виведенні банку з ринку ліквідатор відкриває накопичувальний рахунок, на якому акумулюється всі ліквідні активи, як потім витрачаються на погашення заборгованості банку перед кредиторами та вкладниками. При цьому ліквідатор банку керується кошторисом на процес ліквідації та виведення неплатоспроможного банку з ринку, який затверджує керівництво Фонду гарантування вкладів. При процедурі виведення банку з ринку складається ліквідаційний баланс на основі актів проведеної інвентаризації активів та пасивів, що містить всі наявні активи та зобов'язання неплатоспроможного банку [24].

Протягом 30 робочих днів після публічного оприлюднення початку ліквідації банку ліквідатор/Фонд гарантування вкладів приймає письмові вимоги від кредиторів і вкладників банку. Наступні 60 днів ліквідатор/Фонд гарантування вкладів проводить розподіл суми заборгованостей для кредиторів і вкладників банку відповідно до їх черговості та наявних ліквідаційних ресурсів банку [24].

Після затвердження акцептованого реєстру зобов'язань перед вкладниками і кредиторами банку протягом 20 днів проводиться їх інформування про суми та порядок погашення заборгованостей. В даний час можливе внесення змін до акцептованого реєстру зобов'язань перед вкладниками і кредиторами банку на основі відповідних рішень судів України за позовами незадоволених вкладників і кредиторів банку [24].

Після цього починається процедури реалізації активів проблемного банку для формування ліквідаційної заборгованості та погашення вимог вкладників і кредиторів неплатоспроможного банку. Майно неплатоспроможного банку реалізується на публічних аукціонах, які зазвичай приносять на 40-80% меншу

суму коштів від початкової оціночної вартості майна неплатоспроможного банку [24].

Черговість погашення зобов'язань перед вкладниками і кредиторами банку визначається положеннями Господарського кодексу України. Погашення наступної черги вимог вкладників і кредиторів банку починаються виключно після закриття боргів попередньої черги. При цьому ліквідатор або Фонд гарантування вкладів оприлюднює періодично результати задоволення вимог вкладників і кредиторів неплатоспроможного банку [24].

Після кінцевої ліквідації майна банку складається кінцевий баланс банку, при цьому публікується звіт Фонду або ліквідатора про закінчення процесу неплатоспроможного виведення банку з ринку. Потім приймається рішення про остаточне виключення банку з відповідного державного реєстру в НБУ. Саме дата внесення запису до даного реєстру є датою завершення ліквідації та виведення банку з ринку [9].

В профільному положенні про виведення банків з ринку наведено також алгоритм виведення банку за участі Фонду гарантування вкладів громадян, зокрема, «виведення неплатоспроможного банку з ринку здійснюється Фондом одним з таких способів: ліквідація банків з відшкодуванням з боку Фонду гарантування вкладів громадян коштів за вкладами фізичних осіб; ліквідація банків з відчуженням у процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймаючого банку; відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможних банків на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможних банків та подальшої її ліквідації; створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку; продаж неплатоспроможного банку інвестору» [24].

Дослідження теоретичних засад механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку вказує, що під неплатоспроможним банком слід розуміти банк, який не здатний відповідати вимогам національного

законодавства після його підведення до категорії проблемним з часовим лагом в понад 180 календарних днів після визнання його проблемності, а також банк, який зменшив регулятивний капітал або банківські нормативи якого виконані на 1/3 від мінімального законодавчого рівня; банк, який не здатний протягом 10 та більше робочих днів поспіль виконувати власні зобов'язання перед вкладниками і кредиторами на 10 % та більше.

Основними способами виведення неплатоспроможних банків з ринку є ліквідація банку з відшкодуванням коштів за вкладками фізичних осіб за рахунок ФГВФО, ліквідація банку з відчуженням у процесі ліквідації всіх або частини його активів і зобов'язань на користь приймаючого банку, продаж неплатоспроможного банку інвестору, відчуження всіх або частини активів і зобов'язань неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку з відкликанням банківської ліцензії неплатоспроможного банку та подальшою його ліквідацією, створення та продаж інвестору перехідного банку з передачею йому активів і зобов'язань неплатоспроможного банку і подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ

2.1 Дослідження тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку

Узагальнення теоретичних засад механізму виведення неплатоспроможних банків з банківського ринку вказує на потребу визначення основних трендів, причин та наслідків ліквідації банків на вітчизняному банківському ринку. Показники виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку в 2014-2020 рр. наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Показники виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку за 2014-2020 рр. [50]

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення 2020 до 2014	Темп приросту 2020 до 2014, %
Кількість банків, що перейшли під управління ФГВФЗ	33	33	19	9	1	0	2	-31	-93,94
Динаміка кількості учасників ФГВФО	178	161	118	99	83	77	74	-104	-58,43
Виключення банків з реєстру учасників ФГВФО	19	44	19	16	6	3	1	-18	-94,74
зокрема, ліквідовані банки	17	43	16	11	2	1	1	-16	-94,12
Загальна сума вкладів, млрд грн	402,6	382,1	362,3	382,1	413,8	438,4	474,4	71,8	17,83
Кількість вкладників, млн осіб	46,5	44,7	41,1	41	40,7	43,4	46,6	0,1	0,22
% повного покриття кількості вкладників ФГВФО, %	52,14	50,22	56,11	62,29	62,69	66,35	74,52	22,38	42,92
Сума можливого відшкодування ФГВФО, млрд грн.	209,9	191,9	203,3	238	259,4	290,9	353,5	143,6	68,41
Середній розмір вкладу, тис. грн.	8,66	8,55	8,82	9,32	10,17	10,10	10,18	1,52	17,58

Джерело: складено автором за даними [50]

Показники виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку вказують на зменшення кількості учасників банківського ринку, які були членами ФГВФО, зокрема, банки в системі ФГВФО скоротилися з 178 до 74 банків (на 104 учасники або на 58,43%) станом на 01.0.12021, зокрема, було виключення банків з реєстру учасників ФГВФО найбільше в 2015 р. – 44 банки, зокрема, найбільше ліквідованих банків було в 2015 р. – 43 банки, 17 банків в 2014 р. та 16 банків в 2016 р. Кількість банків, що перейшли під управління ФГВФЗ з метою виведення банків з ринку, скорочувалася та була найбільшою в 2014-2015 рр. –33 банки. Сума можливого відшкодування ФГВФО та загальна сума вкладів в 2014-2020 рр. наведена на рис. 2.1.

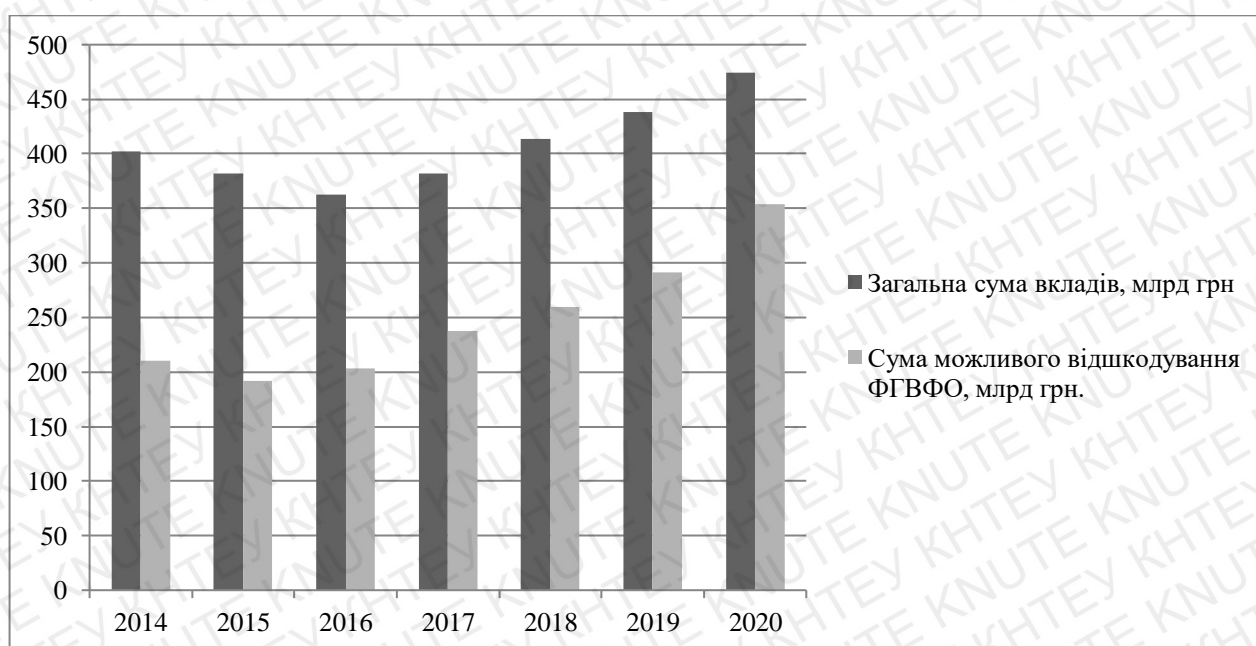

Рис. 2.1. Сума можливого відшкодування ФГВФО та загальна сума вкладів за 2014-2020 рр., млрд.. грн [50]

В рамках банківської системи в 2014-2020 рр. сума вкладів мала зростаючу тенденцію з 402,6 млрд. грн. в 2014 р. до 474,4 млрд. грн.. в 2020 р. (на 71,8 млрд. грн. або на 17,83% (рис. 2.1). Сума можливого відшкодування ФГВФО також зростала з 209,9 млрд. грн. в 2014 р. до 353,5 млрд. грн. в 2020 р. (на 143,6 млрд. грн.. або на 68,41%), що вказує на зростання абсолютного рівня захисту інтересів вкладників-фізичних осіб банку. Відношення (частка) повного покриття кількості вкладників ФГВФО мав тренд до зростання з 52,14% у 2014

р. до 74,52% грн в 2020 р. (або на 22,38%), що вказує на відносне покращення системи захисту інтересів вкладників в Україні з використанням інструментів ФГВФО. Наразі гранична сума відшкодування за вкладами Фондом становить 200 тис. грн. Ця сума є незмінною з серпня 2012 року.

Середній розмір вкладу, зокрема, зростав з 8,66 тис. грн. на 1 вкладника в 2014 р. до 10,18 тис. грн. в 2020 р. (на 1,52 тис. грн. або на 17,58%), що вказує на зростання рівня довіри населення до банківської системи, оскільки зростала як загальна кількість вкладників (з 46,5 млн. вкладників до 46,6 млн. вкладників), так і середній розмір вкладу фізичних осіб.

Результат накопичення деструктивних системних факторів призвів до невиконання економічних нормативів значною кількістю банків та їх майбутньої ліквідації (рис.2.2).

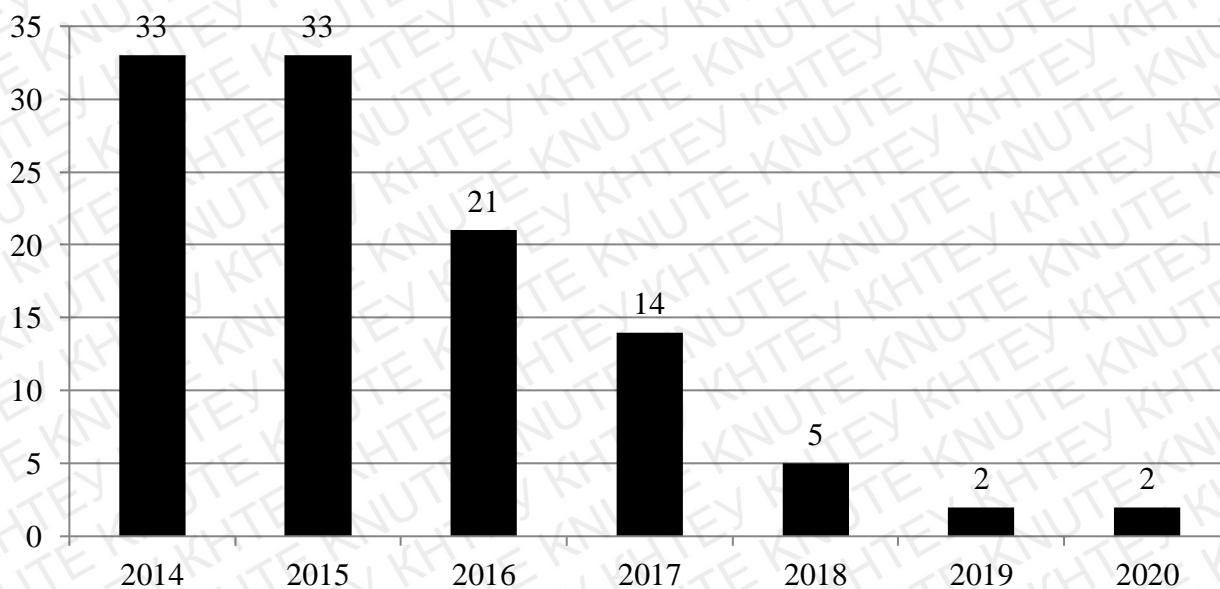

Рис. 2.2. Кількість неплатоспроможних та ліквідованих банків за 2014-2020 рр.

[21-22]

Аналіз складу та структури номінальних активів банків, які були визнані неплатоспроможними, станом на початок 2020 року вказує, на переважання в складі активів кредитного портфелю (понад 303,96 млрд. грн. з 359,92 млрд. грн. загальних номінальних активів), а високоліквідні кошти складали лише близько 2,16 млрд. грн., що вказує на прорахунки в системі як управління

банками з боку менеджменту, так і в системі банківського нагляду і контролю за дотриманням економічних нормативів банківської діяльності [8-9].

Порівняння вартості реалізації активів-неплатоспроможних банків і номінальної вартості майна в 2019 році вказує на значні розриви вартості, що обумовлено недостатніми підходами до оцінки реальної вартості майна банківських установ. Проведемо оцінку банківського сектору України за 2016-2021 рр. В табл. 2.2 наведено динаміку кількості банків в Україні в 2016-2021 рр..

Таблиця 2.2

Динаміка банків в Україні за 2016- 2 кв. 2021 рр. [21-22]

Показник	01.01						01.07.2021
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Кількість діючих банків	117	93	82	77	75	73	71
з них: з іноземним капіталом	41	38	39	37	35	33	33
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	23	23	23	23

Динаміка кількості банків в Україні за 2016 - 2 кв. 2021 рр. вказує на скорочення чисельності банків з 117 до 71 банку (на 37,60%), при цьому чисельність банків з іноземним капіталом скоротилася з 41 до 33 банків (на 11,5%), а іноземних на 100% банків зросла з 17 до 23 банків (+35,29 %). Динаміка банків в Україні за 2016- 2 кв. 2021 рр. вказує на значне скорочення кількості банків, тобто за останні 6 роки понад 10 банків було виведено з ринку [21]. Якщо розширити хронологічний період до передреволюційного етапу (2013 р.), можна сказати, що зокрема, за даними НБУ з 2013 р. чисельність банків в Україні скоротилася з 180 до 73 в 2021 р., при цьому розмір активів виведених з ринку банків складав близько 34% від показника 2013 року, а формами виведення банків були: закриття – 3 банки в АРК, приєднання до іншого банку – 5 банків, добровільний вихід з ринку – 10 банків, порушення вимог фінансового моніторингу – 10 банків, непрозора структуру власності та

управління – 5 банків, з інших причин, зазвичай незадовільний фінансовий стан та порушення економічних нормативів – 74 банки [21-22].

Виявимо тенденції виведення банків з ринку. Структура банків за видом бізнесу, які були виведені з ринку в 2014-2020 рр., наведено на рис. 2.3.

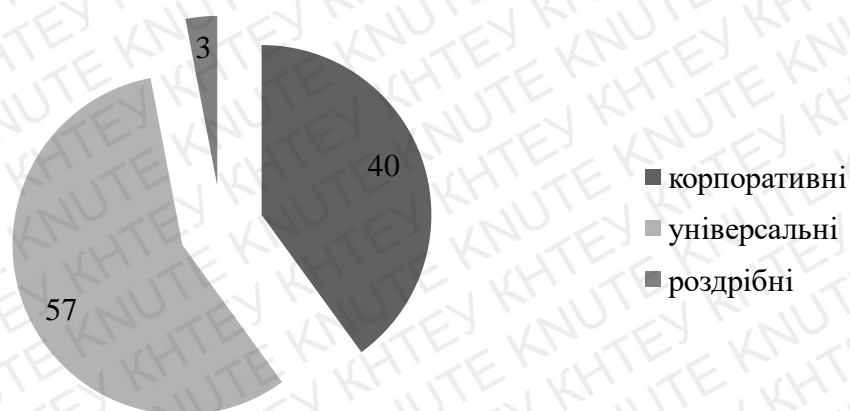

Рис. 2.3. Структура банків за видом бізнесу, які були виведені з ринку за 2014-2020 рр., % [47]

Структура банків за видом бізнесу, які були виведені з ринку, вказує, що більшість виведених банків були універсальними (57% - 58 банків) та корпоративними (40% - 41 банк), а частка роздрібних банків складала лише 3% (3 банки), що обумовлено особливостями банківського ринку України [47]. Такі тренди можуть вказувати на потребу зміни векторів розвитку банківського бізнесу з метою зменшення ризиків втрати фінансової стійкості та подальшого виведення з ринку.

Структура банків за розміром, які були виведені з банківського ринку України в 2014-2020 рр., наведено на рис. 2.4. Структура банків за розміром, які були виведені з банківського ринку України вказує на переважання саме малих банків серед виведених (68% - 70 банків), середні банки склали 16% (16 банків), великі банки – 13% (13 банків), найбільші банки – 4% (4 банки), що може вказувати на закономірності виведення з ринку банків, що не виконували вимог НБУ по капіталізації банківського бізнесу та нормативів.

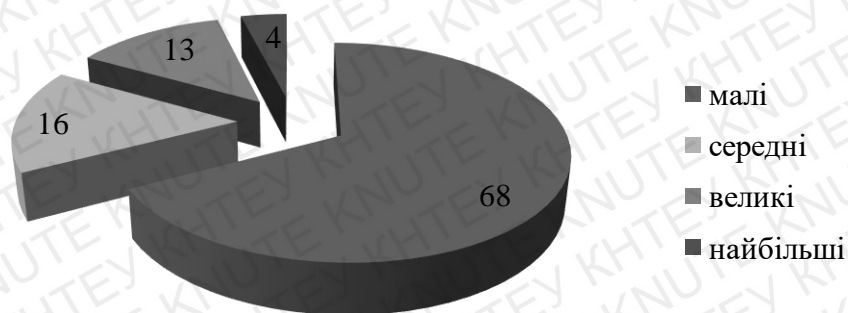

Рис. 2.4. Структура банків за розміром, які були виведені з банківського ринку України за 2014-2020 рр., % [47]

За даними НБУ базовими факторами виведення банків з ринку були:

- втрата ліквідності або незадовільна капіталізація;
- незадовільні умови фінансового моніторингу / шахрайство;
- анексія АРК / зони ССО;
- рішенням власника;
- незадовільна ділова репутація керівників або менеджерів/акціонерів банку [47].

Тренди виведення банків з ринку вказують, що 3 банки було виведено в результаті припинення їх бізнесу в АТО / зоні ООС, 10 банків добровільно вийшли з ринку, 5 приєдналися до інших банків, 10 банків виведено по результатам порушення правил фінансового моніторингу, 5 – в результаті непрозорої структури власності, 75 банків – по іншим причинами – в результаті погіршення фінансового стану та невиконання економічних нормативів) (рис. 2.5) [47].

Структура виведення банків з ринку за причинами в 2014-2020 рр. наведена на рис. 2.5. Структура виведення банків з ринку за причинами вказує на абсолютне переважання погіршення фінансового стану як основи для виведення НБУ банку з ринку, а факторами такого погіршення фінансового стану банків була непродумана структура або бізнес-модель ведення банківського бізнесу та невдала система ризик-менеджменту [47].

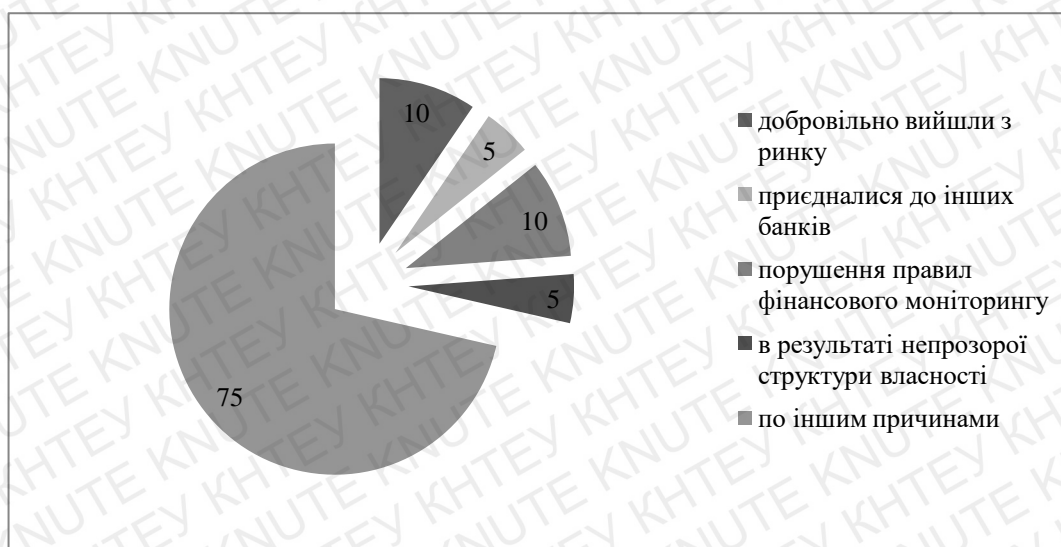

Рис. 2.5. Структура виведення банків з ринку за причинами за 2014-2020 рр., % [47]

Наведена статистика виведення неплатоспроможних банків з ринку вказує на поглиблення банківської кризи в 2014-2016 рр. в результаті чого значно впала чисельність банків, а значна кількість вкладників в ліквідованих (виведених з ринку) банків не отримала в повній мірі і своєчасно власні кошти. Для оптимізації механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку актуальним є запровадження закордонного досвіду стрес-тестування банків з метою прогностичного попередження найбільших банківських ризиків в стратегічній перспективі [48].

Фактором росту захищеності депозитів населення було зростання суми гарантованого відшкодування вкладу Фондом гарантування вкладів у випадку виведення банку з ринку, а динаміка гарантованої суми в 2006-2020 рр. наведена на рис. 2.6. Динаміка гарантованої суми відшкодування вкладу Фондом гарантування вкладів у випадку виведення банку з ринку вказує на 5-разове зростання запасу покриття депозитів з боку Фонду, що було обумовлено ростом як реальних доходів населення, так і зростанням середньої суми депозиту в результаті інфляційно-дефляційних процесів.

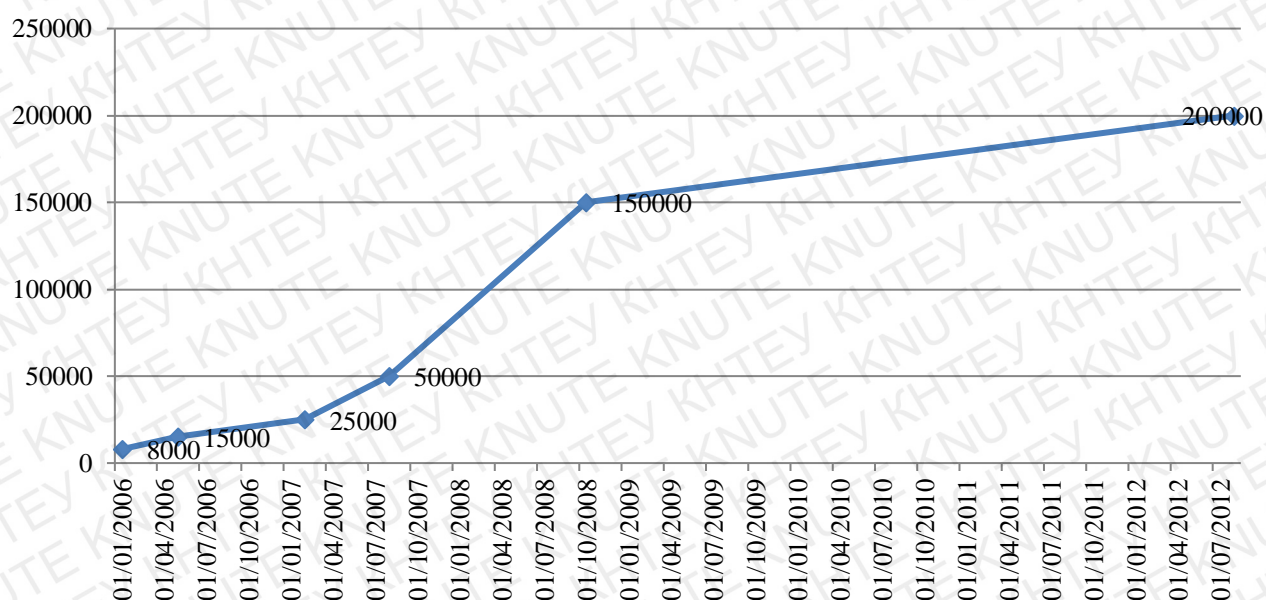

Рис. 2.6. Динаміка гарантованої суми відшкодування вкладу Фондом гарантування вкладів у випадку виведення банку з ринку за 2006-2012 рр., грн.

[47]

Стан діяльності Фонду гарантування вкладів на кінець 2020 року представлено наступними даними: розмір гарантованого рівня відшкодування закладами фізичних осіб – 200 тис. грн. (з 2012 року сума гарантованого відшкодування не змінюється); 76 банків були учасниками Фонду гарантування вкладів; 98,0% вкладників-фізичних осіб в банківській системі мають повністю гарантовані вклади; 95,2 млрд. грн. вкладів з виведених з ринку банків були повністю відшкодованими Фондом; відшкодування вкладів було проведено для 2 млн. осіб-вкладників (фізичних осіб); сума надходження до неплатоспроможних банків складала 40,7 млрд. грн. [22].

Дослідження тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку вказує на динамічне проведення даних заходів в примусовому порядку зі сторони регулятора (НБУ) в 2014-2018 рр., що було пов'язано з існуванням структурної банківської кризи, втратою достатнього рівня капіталізації, спекулятивними операціями власників та топ-менеджменту окремих банківських установ.

2.2. Аналіз причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку

Аналіз тенденцій виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку вказує на існування об'єктивних та суб'єктивних факторів виникнення банківської кризи, тому доцільно їх розглянути комплексно в контексті управління фінансовою стабільністю банківської системи України.

Скорочення чисельності банків було зумовлено виведенням частини фінансових установ з ринку за ознаками, детально описаними в першому розділі. Причинами виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку, на нашу думку, є: погіршення фінансового стану в результаті незадовільного управління, що призводить до отримання системних збитків та невиконання нормативів діяльності банку; вплив макроекономічних факторів – курсу валют, інфляції, скорочення економіки, що призводить до виникнення касових розривів та невдалого ризик-менеджменту; регулятивні причини – порушення умов фінансового моніторингу, непрозора структура власності; рішення власників банку про вихід з банківського бізнесу; порушення вимог капіталізації та ліквідності через неможливість до фінансування власниками капіталу банку [40].

НБУ класифікував 6 видів банків, які були виведені з банківського ринку, за причинами: банк-пральня – банк, що бере участь у легалізації злочинних доходів; бебі-бумер – банк, що створено в період до кризи 2013 р. (2010-2013 рр.) з метою подальшого перепродажу; банк-пилосос – банк, що за рахунок власників фінансував бізнес-проекти власників та акціонерів; анексований банк – банк, що припинив банківський бізнес на анексованій території АРК або Донбасу (зони ООС); зомбі-банк – банк, що виведений НБУ в силу наявності структурних фінансових проблем та порушення регулятивних нормативів, зазвичай, такі банки мали фінансову кризу ще з 2008-2009 рр.; банк-азартний гравець – банк, що мав високо ризиковану бізнес-модель та агресивну

банківську політику, яка призвела до виникнення касового розриву з початку банківської кризи [47].

Зокрема, різні банки за даними векторами мали різні причини виходу з ринку, а саме: банки Земельний капітал, – втрата ліквідності або незадовільна капіталізація; Місто Банк, Аркада, ВТБ Банк, Богуслав, Новий, Гефест, Діамантбанк, Вектор Банк, Фінбанк, Фортуна-банк, Траст, Артем-банк, Фідобанк, Хрещатик, Авант-Банк, Укрінбанк, Унікомбанк, Контракт, Національні інвестиції, Фінанси та кредит, Інтеграл-банк, Столичний, Капітал, Дельта Банк, Укргазпромбанк, Златобанк, Надра, Камбіо, Легбанк, Український бізнес банк, Укоопспілка, ВіЕйБі банк, Міський комерційний банк, Демарк, Експобанк, Актив-банк, Єврогазбанк, Золоті Ворота, Старокиївський банк, Автокразбанк, Південкомбанк, Західінкомбанк, Меркурій, Форум, Інтербанк. Незадовільні умови фінансового моніторингу / шахрайство призвели до виведення з ринку Актабанк, Грінбанк, Меліорбанк, Аксиома, Прайм-банк, Інтеркредитбанк, Банк Професійного Фінансування, Радикал Банк, Юніон Стандарт Банк, Велес, Преміум, Союз, Михайлівський, КСГ Банк. Анексія АРК / зони ССО призвели до виведення з ринку – Морський, ЧБРР, Східно-Промисловий Банк. Рішенням власника призвели до виведення з ринку – Київ, Родовід Банк, Інвестиційно-Трастовий Банк, Фінанс Банк, Фінексбанк, Фінансовий партнер, БМ Банк, Діві Банк, Кредит Оптима Банк, Промислово-фінансовий банк, Апекс-банк, Вернум Банк. Незадовільна ділова репутація керівників або менеджерів/акціонерів банку призвела до виведення з ринку – ВБР, ТК Кредит, Юнісон, Класикбанк, Народний капітал [47]. Сукупність проблем призвели до виведення з ринку - Реал банк, Брокбізнесбанк, Даніель, Фінростбанк, Порто-Франко, БГ Банк, Імексбанк, Стандарт, Київська Русь, Національний Кредит, Український Професійний Банк, Хрещатик (незадовільні умови фінансового моніторингу; втрата ліквідності або незадовільна капіталізація), Промекономбанк, Український фінансовий світ (втрата ліквідності або незадовільна капіталізація,

анексія АРК / зони ССО, незадовільна ділова репутація керівників), Енергобанк, Кредитпромбанк, Петрокоммерц-Україна, Євробанк, Платинум Банк, Інвестбанк (втрата ліквідності або незадовільна капіталізація, незадовільна ділова репутація керівників), Укркомунбанк, Софійський (втрата ліквідності або незадовільна капіталізація, анексія АРК / зони ССО), Фінансова Ініціатива (втрата ліквідності або незадовільна капіталізація, незадовільна ділова репутація керівників, незадовільні умови фінансового моніторингу) [47]. Більш детально проведемо аналіз саме макрофакторів фінансової стабільності, оскільки вони фактично є більш об'єктивно оцінюваними. Індекс фінансового стресу дає змогу проаналізувати вектори зміни фінансової стійкості банківської системи та її напрямків її формування. Індекс фінансового стресу на банківському ринку України – це наслідок впливу макрофакторів на фінансову стійкість банків загалом. Він демонстрував глобальні економічні фактори впливу на банківську стабільність (банківська криза 2008 р.), порушення політичної стабільності в Україні (2013 р.), ковід-криза (2020 р.). Індекс фінансового стресу на банківському ринку України наведено на рис.2.7.

Рис. 2.7. Індекс фінансового стресу на банківському ринку України за 2008-2020 рр. [40]

Індекс фінансового стресу на банківському ринку України в 2008-2020 рр. як наслідок макроекономічної турбулентності співпадав в максимальних точках

з найбільшою кількістю виведених з ринку банків, оскільки однією з компонентів даного індексу є ліквідність та капіталізація банків.

Зокрема, в 2014-2015 рр. вільна ліквідність банків досягала – 20 млрд. грн., що і стало наслідком виведення банків з ринку, а причиною даного явища було скорочення довіри населення до системи в результаті анексії АРК, військовий дій в АТО, девальвації гривні в 3 рази, підвищеної інфляції, початку банкопаду, відсутності стратегічної стабільності в країні [40]. Зокрема, впровадження інновацій та мобільних додатків призвела до зростання частки онлайн-обслуговування клієнтів. Банки, які не змогли оперативнo перебудувати бізнес-модель, втрачали частку ринку та стали збитковими, (АТ «ІМЕКСБАНК», ПАТ «УКРІНБАНК», АТ «ЗЛАТОБАНК») а в результаті були виведені з ринку по причині відсутності ліквідності та платоспроможності.

На фінансовий стан банку напряму впливав рівень ефективності кредитної політики, тому слід розглянути показники непрацюючих кредитів банків в 2017-2021 рр., що наведено на рис. 2.8.

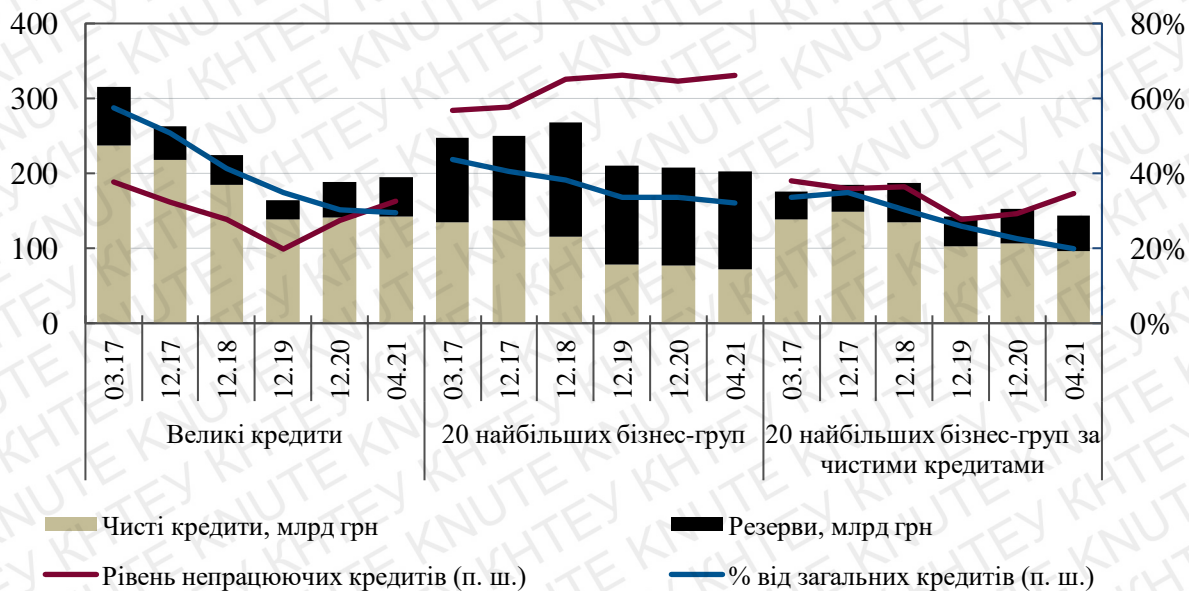

Рис. 2.8. Показники непрацюючих кредитів банків за 2017-2021 рр. [40]

Розподіл банківських установ за рівнем достатності капіталу вказує на те, що за кількістю найбільше банків (60,3%) належали до інших (несистемних) та мали 10% нормативне перевищення вимог до капіталізації, при цьому серед

системних банків за розміром активів в 63,9% банки мали 5-10% нормативне перевищення вимог до капіталізації. Показники непрацюючих кредитів банків мали тренд до росту, що призводить до погіршення фінансового стану банків в результаті неефективної кредитної політики.

Важливо відмітити залежність загальної економічної ситуації в Україні від стійкості банківської системи країни та стабільності банків як ключових суб'єктів фінансового ринку, зокрема, однією з причин значного скорочення чисельності банків в банківській системі України стало накопичення наступних факторів: анексії АРК, воєнних дій на Сході країни, девальвації гривні, 2 хвили світової економічної кризи, відтоку інвестицій з України за кордон, зниженні інвестиційної привабливості країни, зниженні доходів населення тощо.

В табл. 2.3 наведено наслідки виведення проблемних банків з ринку. В якості негативних соціально-економічних наслідків виведення неплатоспроможних банків з ринку можна виокремити те, що витрати пов'язані з ліквідацією неплатоспроможних банків були покладені на плечі держави, а отже процедура ліквідації частково відбувалася і за рахунок платників податків.

Наслідки виведення проблемних банків з ринку в 2014-2020 рр. вказують на приріст обсягу реалізації активів банків (на майже 270,11 млрд. грн.), проте ціна реалізації активів зросла лише на 3,53 млрд. грн., а співвідношення ціни реалізації активів до балансової вартості активів коливалося в рамках 1-5%, що вказує на неефективне управління активами ліквідованих банків і відповідні виникнення збитків як у держави, так і у вкладників, зокрема, залишок коштів, не отриманий вкладниками, зріс на 3,12 млрд. грн., а розрахунки з вкладниками з виплати відшкодувань коливалися, проте загалом скоротилися на 1,21 млрд. грн.

Наслідки виведення проблемних банків з ринку за 2014-2020 рр. [50]

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютне відхилення 2020 до 2014	Темп приросту 2020 до 2014, %
Балансова вартість реалізованих активів банків, млрд. грн.	13,10	24,75	97,10	477,47	17,37	115,66	283,21	270,11	2061,91
Ціна реалізації активів, млрд. грн.	0,16	0,99	4,21	5,78	0,04	0,44	3,69	3,53	2206,25
Співвідношення ціни реалізації активів до балансової вартості активів, %%	1,22	4,00	4,34	1,21	0,24	0,38	1,30	0,08	6,68
Розрахунки з вкладниками з виплати відшкодувань, млрд. грн.	8,46	22,74	11,64	7,01	0,98	0,83	7,25	-1,21	-14,30
Залишок коштів, не отриманий вкладниками, млрд. грн.	0,10	1,13	6,80	3,85	3,94	3,71	3,22	3,12	3120,00
Формування фінансових ресурсів ФГВФО, млрд. грн.	18,39	73,22	12,08	13,76	12,44	12,22	13,76	-4,63	-25,18
Використання фінансових ресурсів ФГВФО, млрд. грн.	15,98	65,70	18,11	12,33	9,10	16,81	14,84	-1,14	-7,13
дефіцит коштів ФГВФО, млрд. грн.	2,41	7,52	-6,03	1,43	3,34	-4,59	-1,08	-3,49	-144,81

Джерело: складено автором за даними [50]

Про втрати для держави свідчить зменшення джерел формування фінансових ресурсів ФГВФО на 4,63 млрд. грн. (на 25,18%) на фоні скорочення витрат Фонду на 1,14 млрд. грн. (на 7,13%), а дефіцит коштів ФГВФО загалом

скоротися на 3,49 млрд. грн., проте в 2016 р. він склав 6,03, в 2019 р. – 4,59 млрд. грн., а в 2020 р. – 1,08 млрд. грн.

Основний наслідок для банківської системи від виведення банку з ринку – фінансові втрати вкладників та кредиторів банку. В 2020 р. Фонд гарантування вкладів [41] відшкодував збитки за боргами 52 банків перед фізичними особами-вкладниками, а 11 найбільшим банкам було виплачено гарантовані суми відшкодувань, що наведено на рис. 2.9.

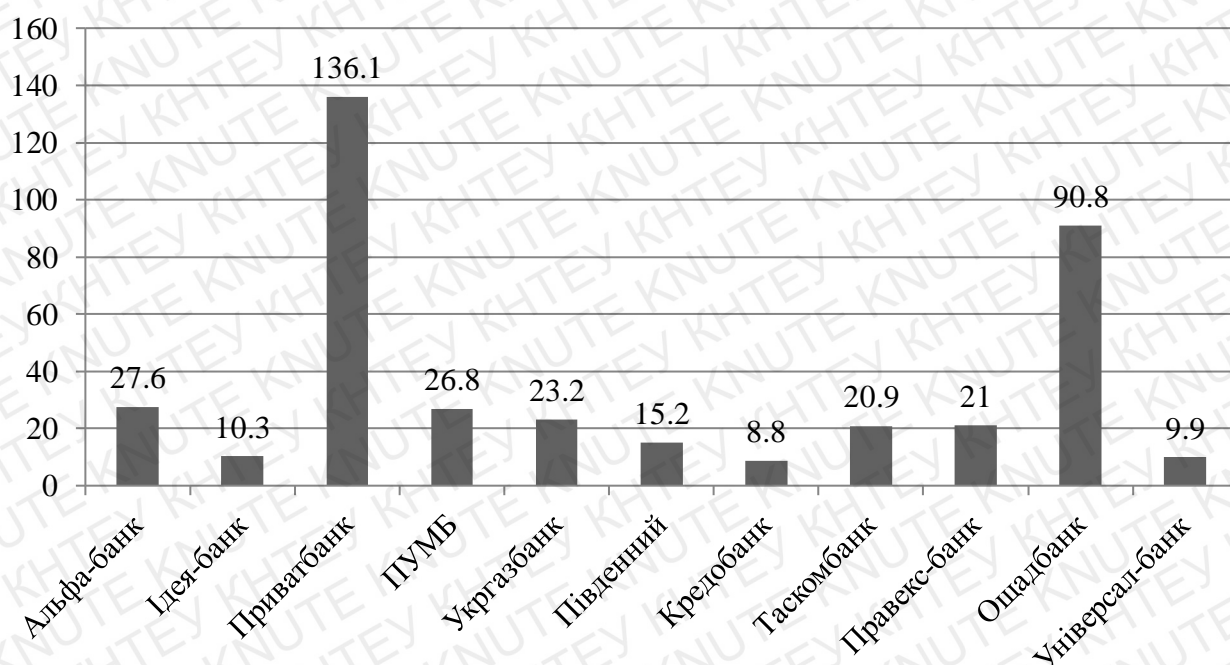

Рис. 2.9. Гарантовані суми відшкодувань Фондом гарантування вкладів в 2020 р. через банки України, млн. грн. [41]

Ключовими учасниками виплати відшкодувань для населення від Фонду гарантування вкладів в 2020 р. були державні банки – Приватбанк та Ощадний банк України [41]. За результатом дослідження Звітів НБУ та Фонду гарантування вкладів [21-22] встановлено, що станом на кінець 2020 року проводилися заходи з виведення з банківського ринку 91 установи, при цьому для 50 банків процедура ліквідації було повністю завершено. В той же час на початок 2021 року триває процедура ліквідації в 46 банках, фінансовий стан яких було визначено неплатоспроможним, спостерігалось облікування лише 59.64 млрд. грн. оцінених активів при їх номінальній вартості в сумі 359,92

млрд. грн., при цьому сума, яку має відшкодувати ФГВФО складала 78,53 млрд. грн., а сума вже відшкодованих коштів по 3 черзі виплат складала 19,65 млрд. грн., що вказує на фактичну втрати потенціалу банківського ринку в розмірі близько 300 млрд. грн. [22].

Сегментація грошових виплат за розміром відшкодувань в 2020 р. наведена на рис. 2.10.

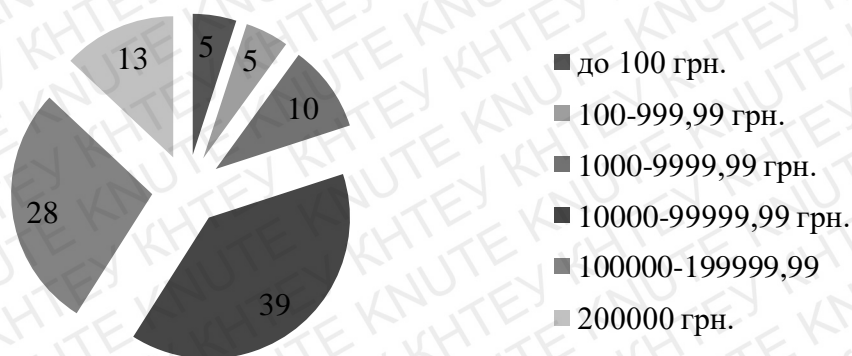

Рис. 2.10. Сегментація грошових виплат за розміром відшкодувань в 2020 р., % [41]

Стан виплат за боргами неплатоспроможних банків для вкладників в 2020 р. наведено на рис. 2.11.

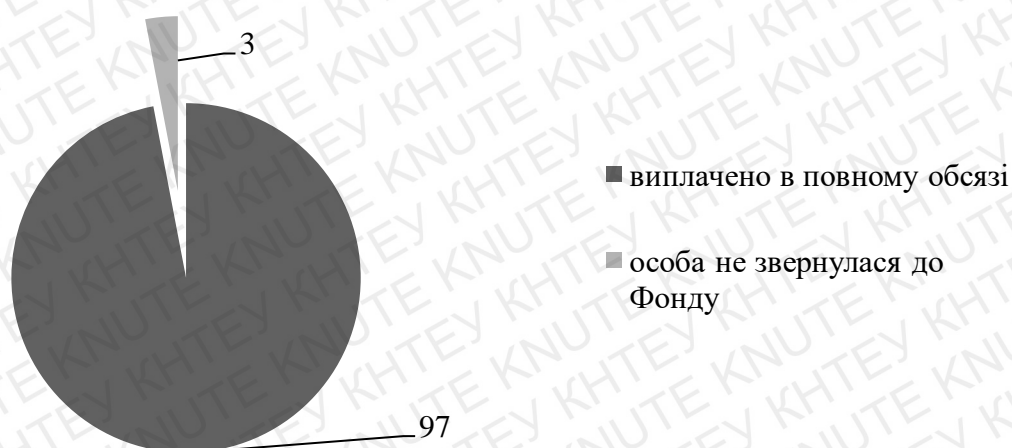

Рис. 2.11. Стан виплат за боргами неплатоспроможних банків для вкладників в 2020 р., % [41]

Сегментація грошових виплат за розміром відшкодувань в 2020 р. вказує на стратегічне переважання виплат в розмірі 10-99,99 тис. грн. (8%) та 100-199,99 тис. грн. (28%), що обумовлено відповідними розмірами та обмеженнями вкладів фізичних осіб [41].

Розподіл вартостей майна, що було отримано при реалізації активів неплатоспроможних банків, в 2019 році мав концентрацію на реалізацію активів у формі нерухомого майна та земельних ділянок [21-22]. Як показує практика механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку дієвими інструментами стали впровадження посад уповноважених осіб, що проводили управління виведенням банків з ринку та їх об'єднанням в систему банківських кластерів [41]. Аналіз причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку вказує на те, що ключовими факторами погіршення фінансового стану банків та їх подальшого банкрутства стала загальна макроекономічна негативна кон'юнктура, при цьому зростання вимог до капіталізації та неможливість її проведення на фоні низької рентабельності банківського бізнесу стало причиною значного скорочення ефективності банків та їх подальшого банкрутства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВИВЕДЕННЯ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ З РИНКУ

3.1 Удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку

Наведені тенденції розвитку та наслідки процесів виведення неплатоспроможних банків з ринку вказують на потребу перегляду та оптимізації механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Стіжка та добре функціонуюча фінансова система є передумовою для плавного коригування. Для покращення системи управління банківським бізнесом в законодавстві було прийнято закон про неможливість повернення на ринок проблемного банку, який вже було виведено з ринку, зокрема, на основі рішення суду, що, на нашу думку, дозволяє більш об'єктивно забезпечити захист інтересів власників та вкладників банку, зокрема, в напрямку дотримання ділової репутації та не участі банку у шахрайстві та легалізації злочинних доходів.

Діюча практика механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку була малоефективною, оскільки не враховувала наступних факторів:

- зміни бізнес-моделей банківської діяльності в результаті діджиталізації;
- відсутності ефективної системи попередження банківських криз та погіршення фінансового стану конкретного банку;
- негнучкими нормативними значеннями нормативів ліквідності, які в період кризи природно не можуть бути досягнуті, що створює передумови для віднесення банку до проблемного, та подальшого його виведення з ринку;
- відсутністю ефективних кейсів використання тимчасових адміністраторів НБУ для стратегічного покращення фінансового стану банку,

всі банки з тимчасовою адміністрацією в результаті були доведені до кінцевого банкрутства та виведені з ринку як неплатоспроможні.

Для удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку вважаємо доцільними наступні заходи:

- посилення відповідальності власників та менеджменту банку за шахрайські дії або свідоме доведення банку до банкрутства;
- перегляд сум відшкодування для фізичних осіб-вкладників банку;
- розробка механізму відшкодування коштів для юридичних осіб;
- перегляд регуляторних вимог стосовно значень нормативів в період криз та жорсткості умов їх дотримання;
- проведення превентивних фінансово-наглядових заходів НБУ з метою недопущення погіршення фінансового стану банку в коротко- та середньострокові періоди;
- пошук орендарів на майно виведених банків, яке в даний час готується до продажу або за яким аукціони з продажу не відбулися;
- оптимізація витрат на оплату праці ліквідаторів та персоналу ФГВФО.

Пруденційні заходи стосовно банківського регулювання нормативів були спрямовані на звільнення банківського капіталу з метою поглинання збитків та підтримки потоку кредитів до реальної економіки. Заходи включали заохочення банків використовувати свій буфер капіталу та ліквідності для підтримки потоку кредитів. Ряд юрисдикцій звільнили або зменшили антициклічний буфер капіталу. Деякі інші тимчасово зменшили інші види буфера капіталу, наприклад, буфер системного ризику або буфер збереження капіталу. Влада також надала оперативну допомогу, а також деякі технічні роз'яснення, щоб гарантувати, що банки належним чином відображають ефект зменшення ризику заходів COVID-19 у своїх нормах капіталу [16].

Багато органів влади запровадили обмеження щодо розподілу капіталу та змінної винагороди. Ці пруденційні заходи допомогли банкам поглинути початковий шок і зменшили ризик різкої корекції вартості їх кредитних

портфелів. Скасування цих пруденційних заходів фактично призведе до підвищення вимог до капіталу для банків. У вкрай несприятливому сценарії це може спонукати банки до зменшення заборгованості, що в кінцевому підсумку призведе до кредитної кризи [15].

Можна пропонувати покращити нормативне забезпечення процедур виведення неплатоспроможних банків з ринку, проте в даний час вони, на нашу думку, доволі послідовні та суттєво не вплинуть на якість розвитку банківської системи, тому ключові пропозиції стосовно механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку стосуються процедур продажу майна ліквідованих банків та управління ним, що дозволить максимально мінімізувати втрати держави та вкладників від ліквідації банку, зокрема, актуальним буде впровадження заборони на продаж майна за вартістю, що на 20-30% менше його балансової оціночної вартості, що дозволить уникнути маніпуляцій з продажем майна за процедурами скорочення аукціонної вартості. Також актуальним є прив'язування фонду оплати праці ліквідатора до результатів ліквідації банку, тобто за умови максимально ефективного виведення банку з ринку з мінімальними втратами для вкладників та держави, ліквідатори можуть отримувати грошові премії.

Для майна, що в даний час не використовується, але може бути здано в оренду, актуальним є використання орендної схеми поповнення коштів ФГВФО для подальшого акумулювання даних коштів на покриття дефіциту виплат по окремому банку, а у разі повного погашення вимог за виплатами по окремому банку дані кошти можуть бути направлені в резервні фонди ФГВФО. Також актуальним є використання вільних грошових ресурсів ФГВФО від продажу майна банків-банкротів в рамках аукціонів на ОВДП, що дозволить наростити грошовий потенціал та фінансову стабільність Фонду та направляти дані кошти в перспективі на покриття проблемних виплат по ліквідованим банкам.

Практика продажу майна банків-банкротів вказує на потребу перегляду процедур оцінки майна-позичальників при кредитуванні, оскільки реалізована вартість активів ліквідованих банків складала 1-5% від їх балансової вартості.

На нашу думку, ключовими векторами підвищення ефективності механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку є (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Ключові вектори підвищення ефективності механізму виведення неплатоспроможних банків

Джерело: складено автором

Якісний пруденційний нагляд та наведені вектори покращення дії механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку дозволять:

- за рахунок стрес-тестування – попереджати фінансову кризу в окремому банку та коригувати вектори його роботи згідно виявлених ризиків банківської діяльності;
- впроваджувати банківські тимчасові адміністрації у випадку виявлення ознак проблемності в банку;
- консультування менеджменту за умови виявлення в банку загроз розвитку бізнесу зі сторони НБУ (превентивна функція);
- підвищити рівень відповідальності менеджменту та власників банку за його результати, оскільки факт свідомого доведення банку до неплатоспроможності стане основою для кримінальної відповідальності для менеджменту та власників банківського бізнесу;

- скорочення часових періодів виведення банку з ринку у випадку його неплатоспроможності, на нашу думку, дозволить максимально швидко реагувати НБУ на стан фінансово-банківської турбулентності.

Зокрема, за даними стрес-тестування найбільших банків України зі сторони НБУ в 2021 р. [48] встановлено, що 20 банків мають потребу в капіталі, 10 банків мають потребу в дофінансуванні на 5,3 млрд. грн. за базовим сценарієм, 20 банків мають потребу в дофінансуванні на 41,7 млрд. грн. за кризовим сценарієм.

Також слід чітко розглянути домовленості про взаємну підтримку, крім тих, які підпадають під контроль державної допомоги, оскільки вони відіграють важливу роль принаймні в деяких випадках механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку. Однак ця рекомендація залишає відкритими ряд питань, що стосуються очікувань захисту вкладників і розподілу тягаря, як в особливих випадках, так і в ситуаціях нестабільності чи кризи в масштабах всієї системи. Аналіз було зосереджено на трьох основних аспектах провадження: ініціаторах відкриття провадження у справі про банкрутство, ранжуванні зобов'язань та доступних інструментах для управління банківськими кризами.

Вони призначені лише для того, щоб надати вхідну інформацію для роздумів, але не мають на меті вичерпати всі можливі міркування щодо складної теми гармонізації банківської неспроможності, не кажучи вже про ширшу реформу механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку, а також не мають на меті надати детальну та конкретну інформацію. рекомендації щодо подальшого розвитку. Щодо тригерів, ми виявили, що вони, як правило, пов'язані з неплатоспроможністю балансу (зобов'язання, що перевищують активи) та/або з неспроможністю грошових потоків (неліквідність). Національні особливості механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку виникають, незалежно від того, чи стосуються вони можливості врахування перспективних елементів (тобто, що банк, імовірно, стане неплатоспроможним у балансі чи грошових потоках), чи

до передумови відкликання банківської ліцензії наглядовим органом (що в деяких випадках є єдиною можливою підставою для відкриття провадження у справі про банкрутство). У деяких випадках неплатоспроможність може бути ініційована на основі конкретної оцінки суспільних інтересів.

Скасування заходів підтримки до стабілізації макроекономічних перспектив може бути пов'язано зі значними негайними ризиками для фінансової стабільності. Це може спричинити несприятливі проциклічні наслідки, назавжди зменшити потенціал економічного зростання через непотрібні неплатоспроможності та безробіття, а також вплинути на баланси банків через збільшення непрацюючих кредитів. Це також може загрожувати раптовим коригуванням цін на активи та збільшенням витрат на позики. Більш того, це може створити негативні міжнародні переливання, які, ймовірно, будуть більш суттєвими у несприятливих сценаріях з наслідками обриву.

3.2 Іноземний досвід виведення неплатоспроможних банків з ринку

Удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку обумовлює необхідність дослідити провідний іноземний досвід виведення неплатоспроможних банків з ринку.

В Україні трансформація банківської системи відбувається відповідно до положен угоди про Базель III, що була прийнята і впроваджується в банківську практику, зокрема, стосовно механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку поступово та системно. Угода Базель III була розроблена на доповнення до стандартів Базель II у відповідь на фінансову кризу 2007 та 2008 років як добровільна основа правил, які забезпечують дотримання банками в усьому світі мінімального коефіцієнта капіталу. Базельські угоди були розроблені для посилення вимог до капіталу банку шляхом підвищення ліквідності банку (здатності банку виконувати свої фінансові зобов'язання в строк) та зменшення банківського кредитного плеча (використання боргу для придбання активів)

[49]. Третя частина вимог, погоджена Базельським комітетом з банківського нагляду, спрямована на зменшення ризику подальшої фінансової кризи та створення більш стійкої банківської системи.

Нове посилення вимог до угоди Базель II, за даними Базельського комітету з банківського нагляду, включає наступне: Підвищення мінімального рівня звичайного акціонерного капіталу (СЕТ) до 4,5% активів, зважених на ризик (після відрахувань). Звичайний капітал — це загальна сума всіх інвестицій, зроблених звичайними акціонерами. Буфер збереження капіталу, що включає звичайний акціонерний капітал у розмірі 2,5 % активів, зважених на ризик, призводить до досягнення загального цільового показника спільного власного капіталу до 7 %. Контрциклічний буфер з діапазоном від 0 до 2,5 %, що включає звичайний акціонерний капітал, повинен застосовуватися, коли зростання кредиту оцінюється як неприйнятне зростання ризику. У Європі всі банківські сектори змогли підтримувати здоровий рівень співвідношення капіталу та загального капіталу.

У Європі реструктуризація проблемних кредитів відбувається набагато повільніше, ніж у США чи Японії. За даними на кінець 3 кв. 2020 р. сукупні обсяги банківських проблемних кредитів у Європі становлять близько 854 млрд євро (4,2% від загального обсягу кредитів), які зосереджені на кількох ринках. У восьми країнах Європи частка проблемних кредитів все ще перевищує 10%. У більшості джерел даних про сукупні обсяги проблемних кредитів враховуються лише проблемні кредити, що перебувають на балансі банків та не продані інвесторам, що веде до заниження обсягів проблемної заборгованості, яку необхідно реструктурувати.

Більше того, багато з таких кредитів могли бути ліквідовані, а пов'язане з ними заставне майно (тобто нерухомість, що перейшла у володіння банку) збереглося на балансі у вигляді непрофільних активів, що також зазвичай не відображається належним чином у сукупних даних. Успішне зняття з балансу та реструктуризація проблемних активів (у широкому розумінні даного терміна, тобто що представляють собою не тільки кредити, а й активи, що виникли

внаслідок стягнення за такими кредитами) є першорядним завданням для Європи, яка перебуває у поворотній точці економічного циклу. Державні органи також розглядають це завдання як пріоритетне³. При цьому підхід до реструктуризації таких проблемних активів перебуває на порозі трансформації.

Незважаючи на важливість приватного сектору для реструктуризації проблемних кредитів, бачимо, що державні органи також можуть відігравати важливу роль у просуванні нових рішень та контролі екосистеми проблемних кредитів. Для цього їм необхідно вжити таких заходів:

- Проведення реформ для розвитку умов реструктуризації проблемних кредитів. Сюди можуть входити покращення процедур реструктуризації та банкрутства, запровадження податкових стимулів, просування інструментів для обміну боргових інструментів на пайові та оптимізація бюро кредитних історій. У цьому важливу роль відіграє порівняльний аналіз, запланований Європейською комісією визначення ефективності національних підходів до стягнення заборгованості.

- Посередництво у діалозі та координація дій сторін для сприяння реалізації приватних ініціатив, наприклад, зі створення вищезгаданих платформ для реструктуризації. Такі заходи можуть виконуватися лише на рівні боржника, оскільки держава часто є кредитором (одержувачем податків від боржника), зокрема, якщо йдеться про проблемні кредити у корпоративному сегменті та сегменті МСБ. Державні органи можуть брати участь у переговорах разом із приватними кредиторами та сприяти укладенню угод із кредиторами, забезпечувати виконання боржниками узгоджених заходів щодо реструктуризації.

- Безпосередні інвестиції у рішення щодо роботи з проблемними кредитами на ринкових умовах відповідно до правил надання державної підтримки та Директиви про фінансове оздоровлення та санацію банків. Нещодавно було зроблено конкретні пропозиції щодо стратегій спільних інвестицій на ринкових умовах, що включали пряме фінансування закупівельних цін та гарантії з сек'юритизації⁸. Один із способів інвестицій

полягає у створенні або інвестуванні у фонди корпоративної реструктуризації з приватними інвесторами, які мають повноваження щодо реструктуризації проблемних кредитів.

З огляду на глибину та широту досвіду США, політики ЄС були б недбаліми не брати це до уваги, коли розробляють власні реформи. Нинішній режим ЄС щодо нежиттєздатних банків був істотно сформований законодавством, прийнятим у 2014 р. про відновлення та вирішення проблем банків, а для єврозони-«єдиним механізмом врегулювання», закріпленим у новому агентстві ЄС - Єдиній раді з питань врегулювання (SRB). Хоча це законодавство визначило центральну роль нового режиму врегулювання ЄС, його застосування на практиці виявило прогалини та спотворення, які роблять рамки врегулювання ЄС набагато менш центральними, ніж повідомлялося: процедура неплатоспроможності національних банків залишається опцією за замовчуванням для нежиттєздатних банків; У поєднанні з нинішньою позицією Європейської Комісії щодо контролю за державною допомогою, ці національні процедури залишають національним урядам значний простір для використання державних коштів для компенсації широкого кола позивачів проти банкрутів, які зазнали банкрутства [42].

Режим для нежиттєздатних банків, реформований у цьому руслі, був би корисним, але недостатнім для розриву порочного кола між банком і сувереном. Це б добре вписувалося в більш широкий пакет політики для завершення банківського союзу. Такий пакет також повинен містити обмеження на концентрацію суверенних ризиків, централізовані інструменти для управління загальносистемною нестабільністю, а також припинення внутрішньобанківського спільного обмеження капіталу та ліквідності для транскордонних банків [43].

Дослідження режиму США підтримує тезу, що завершення банківського союзу та забезпечення ефективності режиму ЄС для нежиттєздатних банків можна розглядати як дві сторони однієї політичної спроби. Недоліки статус-кво ЄС найбільш переконливо усуваються шляхом централізації та розширення

прав та можливостей ЄСВ як центру прийняття рішень для єдиного режиму, який охоплює те, що наразі охоплено законодавством ЄС ухвалою, процедурами банкрутства банків та страхуванням вкладів. Глибоке розуміння американського попередника може безперечно прискорити процес навчання та реформування ЄС. Одне з наших висновків полягає в тому, що США досягли досить привабливого балансу між широкою метою захисту депозитів та необхідністю обмежити моральний ризик, принаймні для всіх, крім найбільших банків [44].

Для найбільших банків, де режим не перевіряється по обидва боки Атлантики, ЄС міг би вирішити зберегти свою нинішню перевагу для підходу до врегулювання, який сигналізує про заздалегідь визначену суму байліну (8-% режим допомоги BPPP), на відміну від до більш гнучкого підходу США в рамках OLA. Він повинен доповнити свій підхід надійними механізмами щодо ліквідності під час вирішення проблеми. І навпаки, для малих та середніх банків ми не бачимо вагомих причин для того, щоб унітарний режим ЄС не прийняв визначальні риси в значній мірі успішного інструментарію FDIC з економією масштабу та операційною ефективністю, що це тягне за собою [44].

На основі проведеного аналізу визначено, що аналіз іноземного досвіду виведення неплатоспроможних банків з ринку вказує, що актуальним є запозичення провідних практик виведення неплатоспроможних фінансових установ на ринку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі дослідження механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку зроблено наступні висновки та пропозиції.

1. Досліджено теоретичні засади механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку. Встановлено, що під неплатоспроможним банком слід розуміти банк, який не здатний відповідати вимогам національного законодавства після його підведення до категорії проблемним з часовим лагом в понад 180 календарних днів після визнання його проблемності, а також банк, який зменшив регулятивний капітал або банківські нормативи якого виконані на 1/3 від мінімального законодавчого рівня; банк, який не здатний протягом 10 та більше робочих днів поспіль виконувати власні зобов'язання перед вкладниками і кредиторами на 10 % та більше.

2. Досліджено тенденції виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку. Визначено, що динамічне проведення заходів ліквідації в примусовому порядку зі сторони регулятора (НБУ) в 2014-2018 рр., було пов'язано з існуванням структурної банківської кризи, втратою достатнього рівня капіталізації, спекулятивними операціями власників та топ-менеджменту окремих банківських установ. Структура банків за видом бізнесу, які були виведені з ринку, вказує, що більшість виведених банків були універсальними (57%) та корпоративними (40%), а частка роздрібних банків складала лише 3%, що обумовлено особливостями банківського ринку України. Структура виведення банків з ринку за причинами вказує на абсолютне переважання погіршення фінансового стану як основи для виведення НБУ банку з ринку, а факторами такого погіршення фінансового стану банків була непродумана структура або бізнес-модель ведення банківського бізнесу та невдала система ризик-менеджменту.

3. Кількість банків, що перейшли під управління Фонду, була максимальною в 2014 та 2015 рр. – по 33 банки. Надходження до

неплатоспроможних банків протягом 2021 р. складало 1919,8 млн. грн., пік був в червні в сумі 894 млн. грн. від реалізації майна боржників виведених з ринку банків. Динаміка суми вкладів в учасниках Фонду протягом 2015-2020 рр. вказує на зростання з 382,1 млрд. грн. до 607,6 млрд. грн. Динаміка вкладів фізичних осіб в розрізі валют вказує на переважання гривневих депозитів в складі депозитного портфелю банку банківської системи України. Динаміка вкладів в іноземній валюті мала тренд до зростання в абсолютному значенні величини валютних депозитів.

4. Здійснено аналіз причин та наслідків виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку. НБУ класифікував 6 видів банків, які були виведені з банківського ринку, за причинами: банк-пральня; бебі-бумер; банк-пилосос; анексований банк; зомбі-банк; банк-азартний гравець. Аналіз складу та структури номінальних активів банків, які були визнані неплатоспроможними, станом на початок 2020 року вказує, на переважання в складі активів кредитного портфелю (понад 303,96 млрд. грн. з 359,92 млрд. грн. загальних номінальних активів), а високоліквідні кошти складали лише близько 2,16 млрд. грн., що вказує на прорахунки в системі як управління банками з боку менеджменту, так і в системі банківського нагляду і контролю за дотриманням економічних нормативів банківської діяльності. Визначено, що ключовими факторами погіршення фінансового стану банків та їх подальшого банкрутства стала загальна макроекономічна негативна кон'юнктура ринку, при цьому зростання вимог до капіталізації та неможливість її проведення на фоні низької рентабельності банківського бізнесу стало причиною значного скорочення ефективності банків та їх подальшого банкрутства. Зокрема, базовими векторами та підставами виведення банків з ринку було погіршення фінансового стану в результаті незадовільного управління, що призводить до отримання системних збитків та невиконання нормативів діяльності банку; вплив макроекономічних факторів; регулятивні причини; рішення власників банку про вихід з банківського бізнесу; порушення вимог капіталізації та ліквідності через неможливість до фінансування власниками капіталу банку.

5. Виділено вектори удосконалення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку. Діюча практика механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку є не достатньо ефективною, оскільки не враховувала наступних факторів: зміни бізнес-моделей банківської діяльності в результаті діджиталізації; відсутності ефективної системи попередження банківських криз та погіршення фінансового стану конкретного банку; завищеними нормативами ліквідності, які в період кризи природно не можуть бути досягнуті, що створює передумови для віднесення банку до проблемного, та подальшого його виведення з ринку; відсутністю ефективних кейсів використання тимчасових адміністраторів НБУ для стратегічного покращення фінансового стану банку.

6. Доведено, що ключовими способами покращення механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку є діагностика стану стресостійкості банків та перегляд підозрілих банківських операцій. За банківськими операціями, що мають сумнівний характер, доцільним є проведення поглибленого фінансового моніторингу. Якісний пруденційний нагляд та наведені вектори покращення дії механізму виведення неплатоспроможних банків з ринку дозволять: попереджати фінансову кризу в окремому банку; впроваджувати тимчасові адміністрації у випадку виявлення ознак проблемності в банку; максимально швидко реагувати НБУ на стан фінансово-банківської турбулентності.

7. Аналіз іноземного досвіду виведення неплатоспроможних банків з ринку вказує, що актуальним є запозичення провідних практик щодо визначення неплатоспроможних фінансових установ на ринку. Потенційно актуальним може бути практика націоналізації банків, які є проблемними, проте в перспективі їх ліквідація призведе до втрати фінансової стійкості банківської системи, тому входження в їх капітал, на нашу думку, дозволить покращити як фінансову керованість банківської системи, скоротити фінансові ризики, так і в перспективі дозволить їх продати за умови покращення їх фінансового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. Аналіз ресурсного потенціалу банківської системи у період кризи / Б. Адамик, А. Скірка // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2017. – Вип. 1. – С. 63–76.
2. Базадзе К. М. Відновлення довіри до банківської системи: міф чи реальність / К. М. Базадзе // Фінансовий простір. – 2015. – № 1. – С. 18–22.
3. Белінська Г. В. Актуальні проблеми банківської системи України: причини виникнення та шляхи розв'язання / Г. В. Белінська // Финансы, учет, банки. – 2016. – № 1. – С. 34–42.
4. Васілін Є. М. "Віднесення банку до категорії неплатоспроможних" як наслідок злочину, передбаченого ст. 218-1 КК України / Є. М. Васілін // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2018. – Вип. 1. – С. 67-76.
5. Васильченко З. М. Фінансово-економічне оздоровлення проблемних банків в умовах системної кризи / З. М. Васильченко // Банківська справа. – 2016. – № 1. – С. 17-26.
6. Великий Ю. М., Прохорова В. В., Косарева І. П., Прохорова Ю. В. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Науково-практичний коментар. – Харків : ІНЖЕК, 2008. – 448 с.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 10.04.2021).
8. Закон України «Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків» (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1985-19#Text> (дата звернення 10.04.2021).

9. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text> (дата звернення 10.04.2021).

10. Заруцька О. П. Структурні перетворення ринку банківських послуг в умовах стрімкого виведення банків / О. П. Заруцька // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. – 2017. – Т. 25, вип. 11(1). – С. 54–59.

11. Заруцька О. П. Щодо окремих наслідків виведення з ринку вітчизняних банків / О. П. Заруцька // Економічний вісник ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет". – 2017. – № 2. – С. 47-52.

12. Івасів І. Б. Оцінка можливостей впровадження Базель III щодо відновлення діяльності неплатоспроможних банків / І. Б. Івасів, О. О. Тараленко // Молодий вчений. – 2019. – № 2(2). – С. 619-624.

13. Коваленко В. В., Гайдукович Д. С. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки / В. В. Коваленко, Д. С. Гайдукович // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 48–58.

14. Коровяк Б. Е. Охорона власності прав вкладників неплатоспроможних банків на грошові кошти в іноземній валюті / Б. Е. Коровяк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 36(1). – С. 99-104.

15. Краглевич В. В. Визначення пов'язаних із банком осіб як підстава застосування примусових заходів впливу Національним банком України / В. В. Краглевич // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2019. – С. 3–13.

16. Краглевич В. В. Проблема виведення коштів з неплатоспроможних банків та розроблення пропозицій щодо її подолання / В. В. Краглевич // ScienceRise. JuridicalScience. – 2019. – № 4. – С. 38-43.

17. Кришевич О. В., Роцина І. О. Доведення до банкрутства: Кримінально-правовий аспект та розмежування з шахрайством /

О. В. Кришевич, І. О. Рощина // Юридичний вісник. – 2015. – № 1. – С. 143–147.

18. Лобач О. М. Окремі проблемні аспекти правового регулювання неплатоспроможності банків в Україні: нотатки до науково-практичної конференції / О. М. Лобач // Наукові записки НаУКМА. Т. 53. Юридичні науки, 2006. – С. 155–160.

19. Міщенко В., Незнамова А. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 4–9.

20. Міщенко В. Санаційний банк – «брідж-банк» як механізм роботи з нежиттєздатними банками : монографія / В. І. Міщенко, В. В. Крилова; Центр наукових досліджень Національного банку України. – К. : УБС НБУ, 2011. – 119 с.

21. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 10.04.2021).

22. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.fg.gov.ua/> (дата звернення 10.04.2021).

23. Пасічник А. В. Окремі аспекти вдосконалення захисту прав кредиторів і позичальників у процесі ліквідації неплатоспроможних банків / А. В. Пасічник, К. Г. Петренко // Правові горизонти. – 2017. – Вип. 6. – С. 105-110.

24. Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку від 05.07.2012 № 2 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1581-12#Text>.

25. Скірка А. С. Аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів у кризовий період 2014–2016 рр. / А. С. Скірка // Бізнес Інформ. – 2017. – № 2. – С. 242–252.

26. Скірка А. С. Проблемні аспекти відповідальності власників неплатоспроможних банків / А. С. Скірка // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2017. – Т. 22, Вип. 6. – С. 147-152.

27. Собчук Ю. Банки у відносинах неплатоспроможності / Ю. Собчук // Юридична Україна. – 2013. – № 2. – С. 38–43.

28. Собчук Ю. Г. Організаційно-правові засади регулювання відносин неплатоспроможності банків в Україні : дис. канд. юрид. наук. Київ, 2014. – 211 с.

29. Ткаченко Н. В. Систематизація способів розв'язання фінансових проблем неплатоспроможних банків / Н. В. Ткаченко, Д. Б. Чеховський // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 2. – С. 33-41.

30. Тригуб О. В. Особливості сучасної практики реалізації майна боржників банків в Україні / О. В. Тригуб // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – Одеса, 2015. – Т. 20. – Вип. 2. – Ч.2. – С. 121-130.

31. Тригуб О. В. Особливості управління та продажу активів неплатоспроможних банків в Україні / О. В. Тригуб // Финансовые услуги. – 2017. – № 3. – С. 32-37.

32. Чернадчук В. Д. Адміністративно-правові наслідки застосування обмежень у процедурі виведення неплатоспроможності банку з ринку / В. Д. Чернадчук // Правові горизонти. – 2017. – Вип. 4. – С. 50-55.

33. Чернадчук В. Д. Визначення поняття правових способів та правових засобів виведення неплатоспроможного банку з ринку в Україні / В. Д. Чернадчук // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 2. – С. 19-24.

34. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету / О. Хаб'юк : монографія. – Івано-Франківськ : ОППО; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с

35. Ходак Є. С. Нормативно-правові аспекти виведення неплатоспроможного банку з ринку / Є. С. Ходак // Держава і право. Серія : Юридичні науки. – 2016. – Вип. 72. – С. 241-254.

36. Швагер О. А. Виведення неплатоспроможних банків з ринку: правові аспекти взаємодії уповноважених суб'єктів системи гарантування вкладів

фізичних осіб в Україні / О. А. Швагер // Молодий вчений. – 2016. – № 11. – С. 337-340.

37. Швагер О. А. Фінансово-правове регулювання діяльності ФГВФО в Україні в частині виконання функції виведення неплатоспроможних банків з ринку / О. А. Швагер // Правові горизонти. – 2017. – № 3. – С. 60-63.

38. Щерба Н. Нормативно-правові засади виведення неплатоспроможних банків з вітчизняного ринку. «Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів». КНТЕУ, 2021 р. – С. 281-286.

39. Ященко М. Правове регулювання віднесення банку до категорії проблемних та неплатоспроможних / М. Ященко // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 12. – С. 40-42.

40. Сайт НБУ. Фінансова стабільність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2021-roku> (дата звернення 10.04.2021).

41. Studyonthedifferencesbetweenbankinsolvencylawsandtheirpotentialharmonisation. EUROPEAN COMMISSION Directorate-GeneralforFinancialStability, FinancialServicesandCapitalMarketsUnion (DG FISMA) FISMA/D3 – Resolutionanddepositinsurance SPA2, 07/029, 1049 Brussels, Belgium.

42. Сайт ФГВФО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.fg.gov.ua/storage/files/ukr2020.pdf> (дата звернення 10.11.2021).

43. Anna GELPERN, Nicolas VERON. An Effective Regime for Nonviable Banks: US ExperienceandConsiderationsfor EU Reform. : <http://www.europarl.europa.eu/supporting-analyses>

44. Сайт регулювання виходу банків в ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.consilium.europa.eu/media/39768/190606-hlwg-chair-report.pdf> (дата звернення 10.11.2021).

45. Carnell, RichardScott, Jonathan R. MaceyandGeoffrey P. Miller (2017). TheLawofFinancialInstitutions, 6th Ed. WoltersKluwer, NewYork NY.

46. Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів: зб. Наук. ст. студ. / відп. ред. Н.П. Шульга – Київ: нац. торг. – екон. Ун-т, 2021. – 386 с. – с. 281-286.

47. Причини і результати «великого банківського очищення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://badbanks.bank.gov.ua/> (дата звернення 10.04.2021).

48. Результати стрес-тестування банк [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-stres-testuvannya-bankiv-u-2021-rotsi> (дата звернення 10.11.2021).

49. Capital requirements of European banks – Statistics & Facts [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.statista.com/topics/5856/european-banks-capital-requirements/> (дата звернення 10.04.2021).

50. Звіт про діяльність Фонду гарантування вкладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<https://www.fg.gov.ua/articles/41316-zviti-pro-diynalnist.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

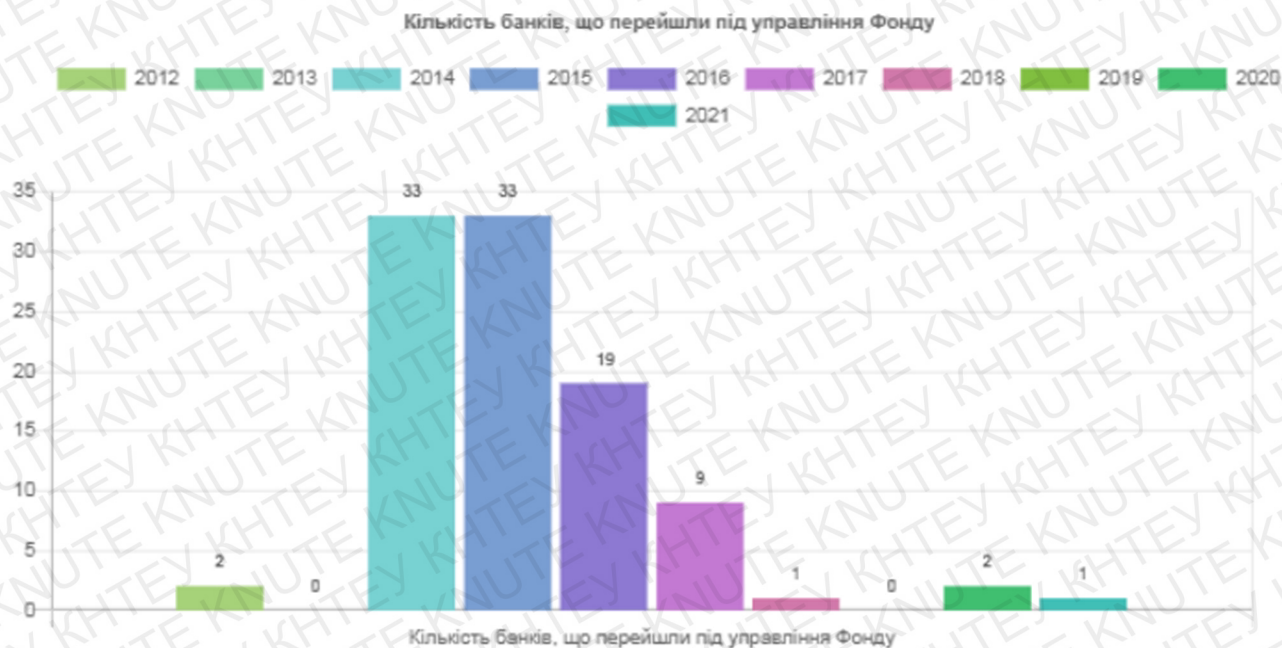

Рис. А.1. Кількість банків, що перейшли під управління Фонду [22]

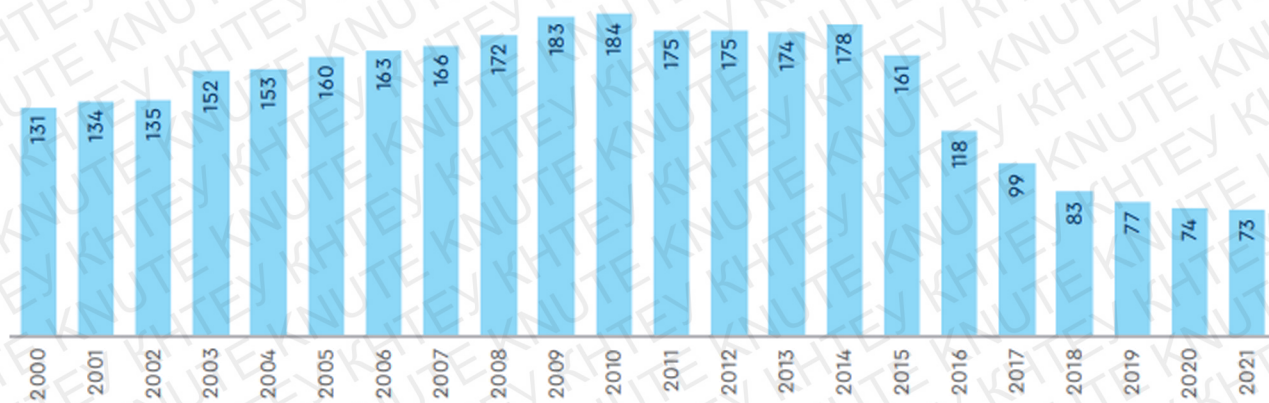

Рис. А.2. Динаміка кількості учасників Фонду [22]

Рис. А.3. Виключення банків з реєстру учасників Фонду [22]

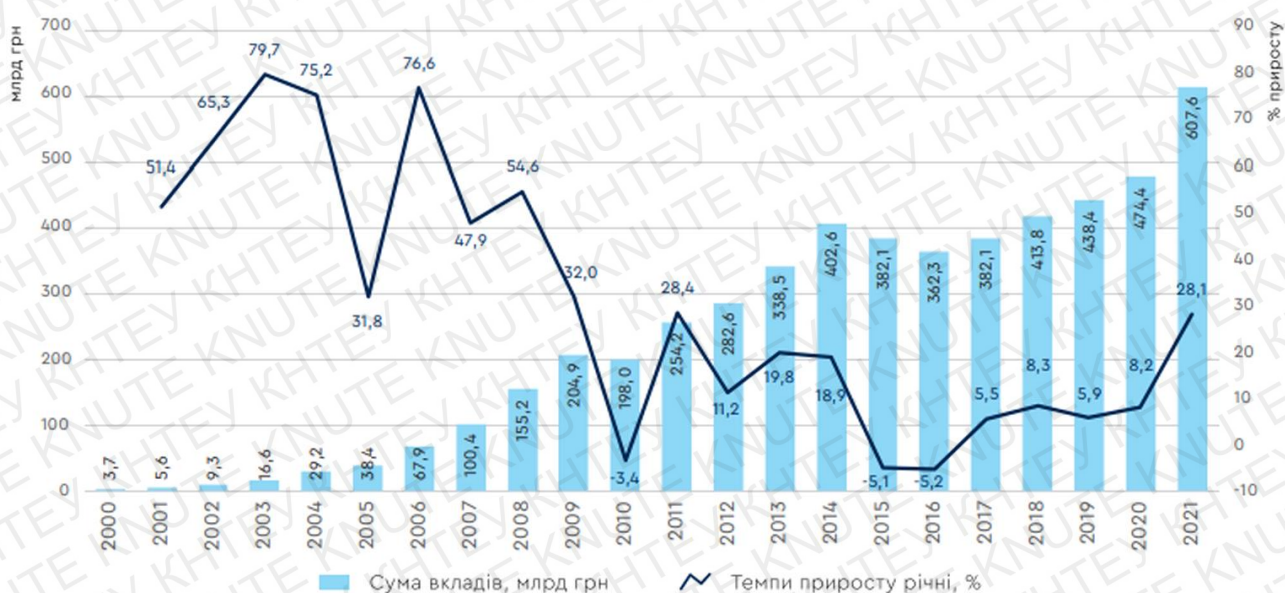

Рис. А.4. Динаміка суми вкладів в учасниках Фонду протягом 2000-2020 рр. [22]

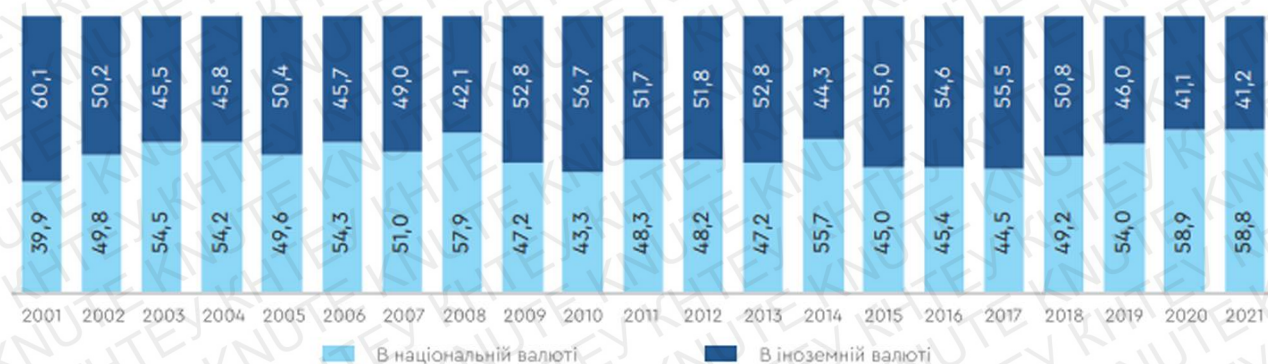

Рис. А.5. Динаміка вкладів фізичних осіб в розрізі валют, % [22]

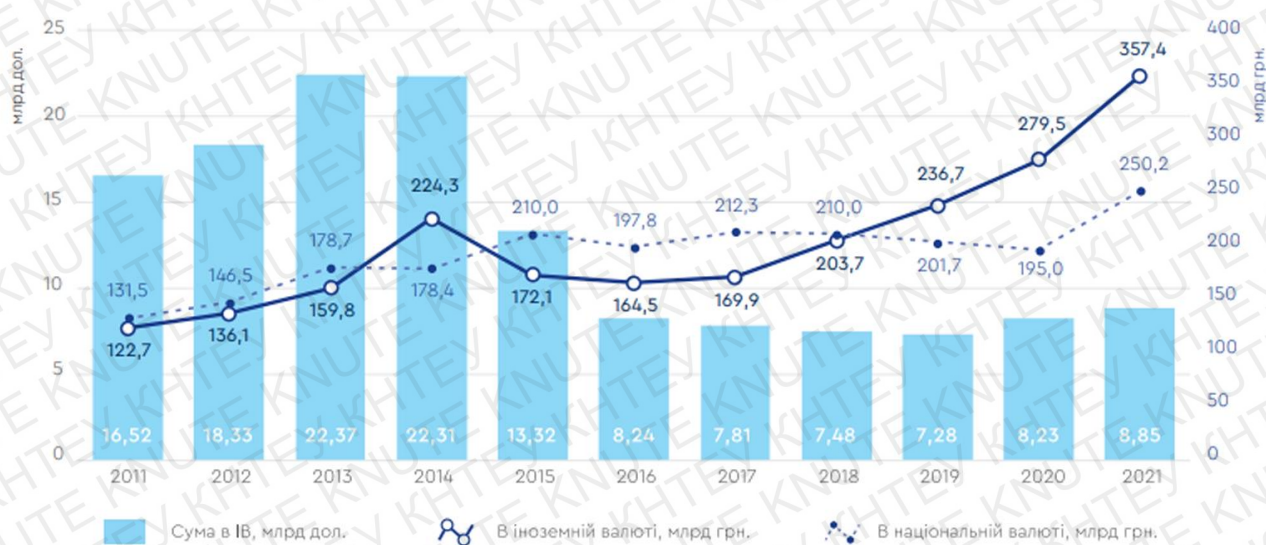

Рис. А.6. Динаміка вкладів в іноземній валюті [22]